

HARIDUS- JA
TEADUSMINISTEERIUM

Kutse- ja kõrgharidusõpingud lõpetanute edukus tööturul 2016

Marianne Leppik

Kutse- ja kõrgharidusõpingud lõpetanute edukus tööturul 2016

Autor: Marianne Leppik

Viitamine: Leppik, M. (2018). Kutse- ja kõrgharidusõpingud lõpetanute edukus tööturul 2016.
Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

Haridus- ja Teadusministeerium

Munga 18, Tartu 50088, Eesti

E-post: hm@hm.ee

© autor ja Haridus- ja Teadusministeerium, 2018

Keeleline korrektuur: Inga Kukk

Kujundus: Kadi Serbak / Haridus- ja Teadusministeerium

Sisukord

Sissejuhatus	4
Ülevaade statistikast	6
Haridus ja tööhõive	10
2005–2016 kutse- ja kõrghariduse lõpetanute hõive 2016. aastal	11
Hõive erinevus suundade ja valdkondade lõikes	14
Hõive aasta pärast lõpetamist	16
Haridustase ja sissetulek	18
Keskharidusjärgsete valikute seos hilisema palgaga	19
Kelle palk tõuseb kiiremini?	20
Töökogemuse mõju palgale	22
Sooline palgalõhe	24
Erialased palgavahed	25
Õpingute mõju palgaskasvule. Sisseastumine, katkestamine ja palk kõrghariduses	29
Kõrgkooliõpingute katkestamise mõju tööle tulule	33
Kokkuvõte ja peamised järeldused	41
Kasutatud allikad	43

Sissejuhatus

Riikide majandus ja heaolu sõltuvad kõrgete (erialaste) oskustega tööjõu olemasolust ja juurdekasvust. Laiemad hariduse omandamise võimalused on heade üld- ja erialaste oskustega inimeste osakaalu kasvatanud, ent samal ajal on alles ka madalama kvalifikatsiooniga inimesed, kes on tööturul haavatavamad. Hariduse omandanute tööalane konkurentsivõime valmistab muret paljudes ELi liikmesriikides, sh Eestis. Et saada aru, mis põhjustab tööalase konkurentsivõime probleeme, on vaja heatasemelist teavet kvalifikatsiooni omandanute või haridus- ja koolitussüsteemist lahkunute edasise tegevuse kohta.

Kutse- ja kõrgkoolilõpetajate edasise tegevuse seiramine võimaldab analüüsida ja hinnata nii lõpetajate omandatud hariduse kvaliteeti kui ka asjakohasust. Ka 2015. aasta Eesti ülikoolide, teadusasutuste ja rakenduskõrgkoolide võrgu ja tegevussuundade raportis rõhutatakse, et „haridussüsteemi efektiivsuse tõstmiseks on vaja pidevat ja adekvaatset tagasisidet tööjõuturul“. Mõnes mõttes aitab haridussüsteemi vastavust tööturu nõudmistele selgitada ka seiresüsteem „Edukus tööturul“, mille peamine eesmärk on analüüsida, kas ja kui edukalt on alates 2005. aastast kutse- ja kõrgharidusõppe lõpetanud tööturule siirdunud – milline on nende sissetulek ja üldine hõivatus.

Seiresüsteemi „Edukus tööturul“ kaudu koondatakse peamiselt infot selle kohta, mida teevad haridus- ja koolitussüsteemist lahkunud edasi. See info võimaldab nii õppuritel, tööandjatel kui ka poliitikakujundajatel aru saada, millised on konkreetse erialase hariduse väljundid tööturul, kuivõrd on omandatud haridus ja tehtav töö tasakaalus ning millist väärtust haridus loob nii koolilõpetajaile endile kui ka ühiskonnale laiemalt. Seire abil saame paremini aru, millised haridusliku kapitali komponendid määravad kutse- või kõrgkoolilõpetaja positsiooni ja käekäigu tööturul. Samuti aitavad seire tulemused mõista, kas ja mil määral suudab haridussüsteem majanduse ja tööturu muutustega sammu pidada?

On selge, et üleminek hariduselt tööturule ja osalus tööelus sõltub iga inimese puhul mitmest tegurist – majanduslikust olukorrast, omandatud haridustasemest ja kvalifikatsioonist, õpitud erialast-õppesuunast, aga ka erinevatest sotsiaaldemograafilistest teguritest. Kutse- ja kõrgkoolilõpetajate edasise käekäigu seiramiseks seotakse omavahel Eesti Hariduse Infosüsteemi (EHIS), Maksu- ja Tolliameti, rahvastikuregistri, Eesti Töötukassa, Sotsiaalkindlustusameti ning kaitseväekohuslaste registri andmed. Saadud ühendandmebaas võimaldab välja selgitada lõpetajate sotsiaalse seisundi tööturu mõistes (õppimine, töötamine, lapsehoolduspuhkusel või ajateenistuses olemine, töötü olemine, viibimine välismaal või olek teadmata) ning sissetuleku, võttes arvesse nii palgatulu, juhatuse liikme tasu kui ka võlaõigusliku lepingu alusel teenitud tulu.

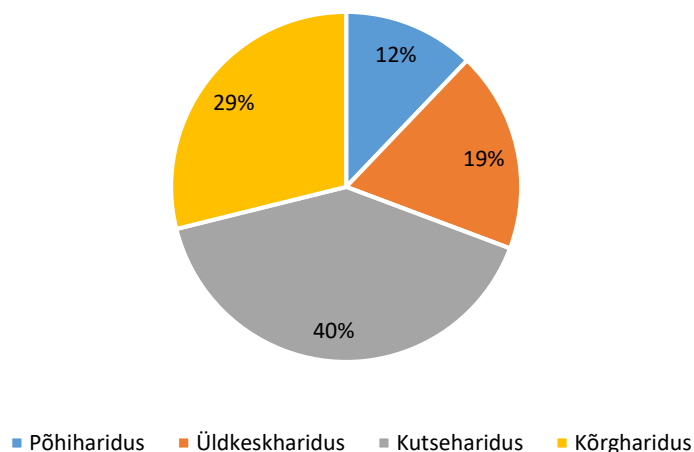
Haridus- ja Teadusministeerium analüüsib kutse- ja kõrgkoolilõpetajate edasist käekäiku kolmandat aastat. Varasemate aastate (2016 ja 2017) raportite fookuses on olnud

haridustaseme, õppesuuna ja soo seos sissetuleku ja hõivega, samuti on vaadatud, kuidas on kasvanud lõpetajate sissetulek ja kuidas on sissetulekut mõjutanud haridustee katkestamine. Tulemused on osutanud, et haridus ja palk on omavahel lineaarses seoses – iga järgnev haridustase tõstab palka, aga ka tõenäosust olla tööga hõivatud. Samal ajal püsivad nii lõpetanute soost kui õppesuunast sõltuvad erinevused. Kutse- ja kõrgharidusõpingud lõpetanute palk on sissetulekuaastate lõikes kasvanud ning lõppkokkuvõttes on õpingute lõpuleviimine olnud kasulikum kui nende poolelijätmine. Samadele teemadele heidab valgust ka käesolev analüüs „Edukus tööturul“, ent lisaks käsitletakse lõpetajate hõivet aasta pärast lõpetamist ja õpinguteaegse töötamise mõju palgale. Seekordse analüüsi fookuses on kõrgharidus, mille puhul vaadatakse, milline on tulevaste lõpetajate palk nii enne sisseastumist kui ka õpingute ajal, ning seda, milline on õpingud katkestanu palk enne katkestamist.

Ülevaade statistikast

Eesti inimeste kõrgeim omandatud haridustase

Statistikaameti kombineeritud rahvastikuregistri ja rahvaloenduse andmestik võimaldab hinnata, milline on tööealiste (antud juhul 25-aastaste ja vanemate inimeste) kõrgeim omandatud haridustase. Jooniselt 1 on näha, et veidi rohkem kui veerandil 25-aastastel ja vanematel eestimaalastel on 2016. aasta seisuga kõrgharidus, 40%-l aga kutseharidus – sellest ligi pooltel kutsekeskharidus. Viies 25-aastaseid ja vanemaid inimesi on üldkeskharidusega. Võrreldes 2012. aastaga on rahvastiku hariduslik koosseis Statistikaameti andmetel püsinud ligikaudu samades proportsioonides, ent absoluutarvudes on kõrg- ja kutseharidusega inimeste arv suurenenud vastavalt 34 300 ja 4400 võrra ning põhiharidusega inimeste arv kahanenud 26 000 inimese võrra. Selline suundumus on kooskõlas elukestva õppe strateegia eesmärgiga, mille kohaselt peab erialase hariduseta inimeste osakaal Eestis vähenema.

Joonis 1. Vähemalt 25-aastased haridustaseme järgi, 1.01.2016 seisuga

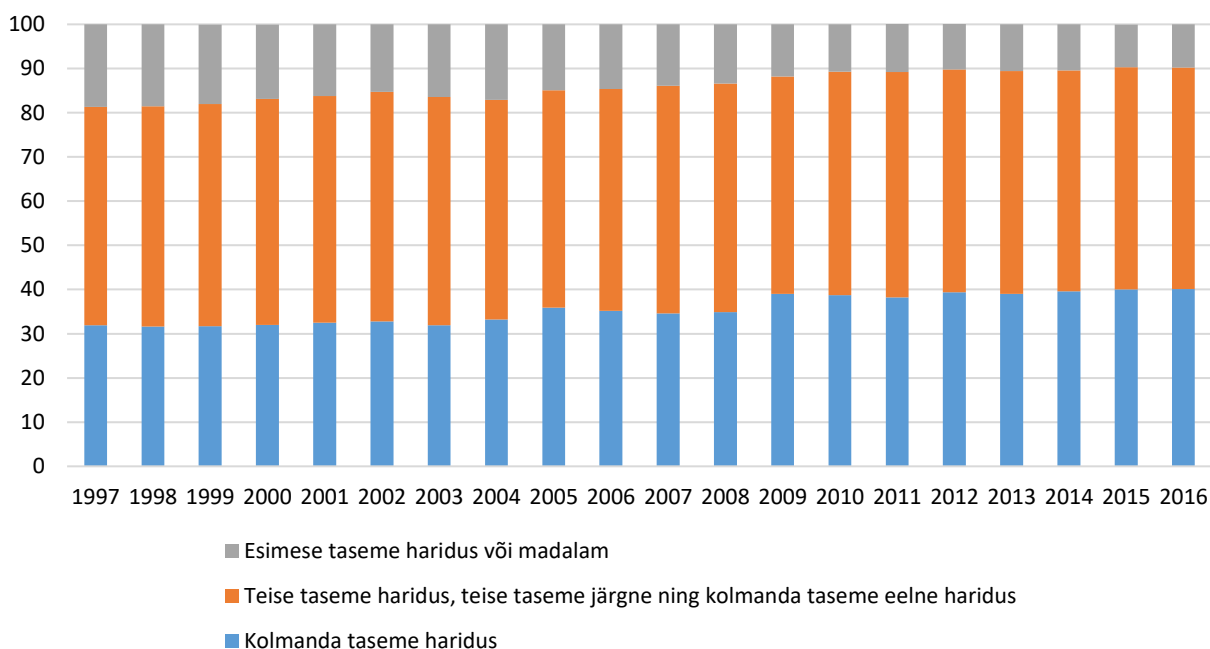
Allikas: Statistikaamet, autori arvutused

Märkus: Võrreldavuse huvides on kasutatud 1.01.2016 seisu (lõpetajate andmed on 2005–2015 kohta). 1.01.2017 seisuga osakaalud muutunud ei ole.

Statistikaameti tööjõu-uuringu andmed osutavad, et viimase kahekümne aasta vältel on oluliselt kahanenud esimese taseme haridusega¹ ning kasvanud kolmanda taseme haridusega inimeste osakaal tööturul. Seega võib ka öelda, et tööealise elanikkonna² hariduslik koosseis on üldises plaanis muutunud (vt joonis 2).

¹ Esimese taseme haridus ehk põhiharidus või sellega võrdsustatud haridus või madalam, põhiharidusenõudeta kutseharidus, kutseharidus põhihariduse baasil. Eestis ISCEDi tasemed 1–2

² Tööealine elanikkond ehk antud juhul 25–64-aastased

Joonis 2. Tööealise elanikkonna haridus 1997–2016

Allikas: Statistikaamet

Osalus kutse- ja kõrghariduses

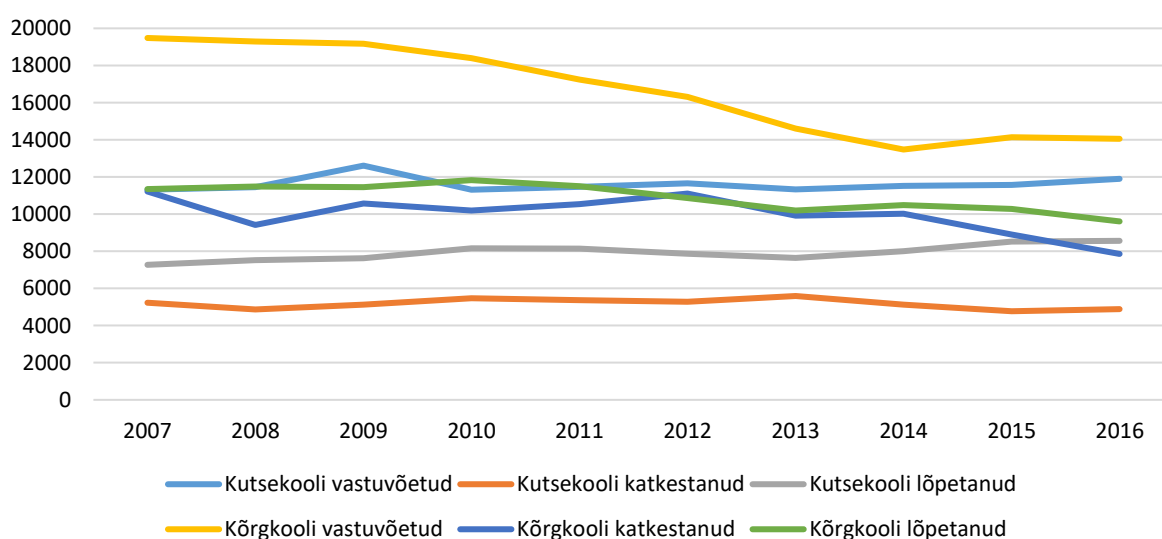
Eesti hariduse infosüsteemi andmed osutavad, et vahemikus 2005–2015 lõpetas Eestis kutseharidusõpingud kokku veidi üle 84 500³ inimese. Märgatavalt on kutsekoolide õppurite seas suurenenud täiskasvanud (s.t üle 25-aastaste) õppurite osakaal – kui näiteks 2007. aastal moodustasid 25-aastased ja vanemad õppureist 15%, siis 2017. aastal juba 37% (absoluutarvudes on nende arv kõnealusel perioodil kahekordistunud). Siiski tuleb arvestada, et täiskasvanuid on enim lisandunud just keskharidusjärgsesse ja põhihariduse baasil omandatavasse kutseharidusse. Täiskasvanud õppijate osakaal kutsekeskhariduses on tagasihoidlik ning ei ole oluliselt kasvanud (läbi aastate on 25-aastaseid ja vanemaid kutsekeskhariduse tasemel õppijate seas u 1,5–2,5%).

Kõrghariduse lõpetajate arvud on langustrendis, vaid viimasel kahel aastal on lõpetajate arv stabiilsena püsinud. Kokku on vahemikus 2005–2015 kõrgharidusõpingud lõpetanud pisut üle 123 000. Ühelt poolt on see tingitud rahvastiku vanuselisest koosseisust ja selle muutustest – lõpetajateks on peamiselt 1990. aastatel sündinud inimesed, ent oma osa on ka kõrgharidusreformil. Kõrgharidusreformi tulemusena on suurenenud nende üliõpilaste osakaal, kes ei hüvita õppekuluseid. Kui enne reformi, 2012/2013. õppeaastal oli riigieelarvelistel õppekohtadel õppivate üliõpilaste osakaal 55%, siis 2017/2018. õppeaastal õppis õppekohtadel, kus ei nõuta õppekulude hüvitamist, 81% kõigist üliõpilastest. Tasuta õppivate üliõpilaste arv

³ EHIS statistika kajastab lõpetamissündmusi, ehk siis nende 84 500 inimese seas võib üks inimene esineda mitme lõpetamisega. Samuti on kõrghariduse lõpetamiste puhul.

on samal ajal kasvanud vähe – 35 800-lt 37 000-ni. Tugevalt on vähenenud tasuliste üliõpilaste arv (29 000-lt 9000-le). Lõpetajate arvu mõjutab ka kõrgharidusõpingutega alustamise edasilükkamine ja õpingute katkestamine. 2006. aastal jätkas 67% gümnaasiumilõpetajatest keskhariduse omandamise aastal kõrgkoolis, 2016. aastal oli neid 56%)⁴. Positiivse suundumusena võib välja tuua, et kuigi kõrgharidusõpingud katkestanute arv eri aastatel kõigub, on see siiski mõnevõrra langenud ja viimased kolm aastat kahaneb hoolimata suhteliselt stabiilsena püsinud sisseastujate arvust.

Joonisel 3 kajastuvad kutse- ja kõrgkoolidesse vastuvõetute, katkestanute ja lõpetanute arvud. Läbi aastate on olukord kutsehariduses pigem stabiilne, kõrghariduses on aga kiiresti ja oluliselt muutunud: üliõpilaste arv on kahanenud, üliõpilaskond on muutunud vanemaks (kümne aastaga on üliõpilaste keskmine vanus kasvanud 25 aastalt ligi 27 aastani) ja rahvusvahelisemaks.

Joonis 3. Kutse- ja kõrgkooli vastuvõetud, katkestanud ja lõpetanud perioodil 2007/2008–2016/2017

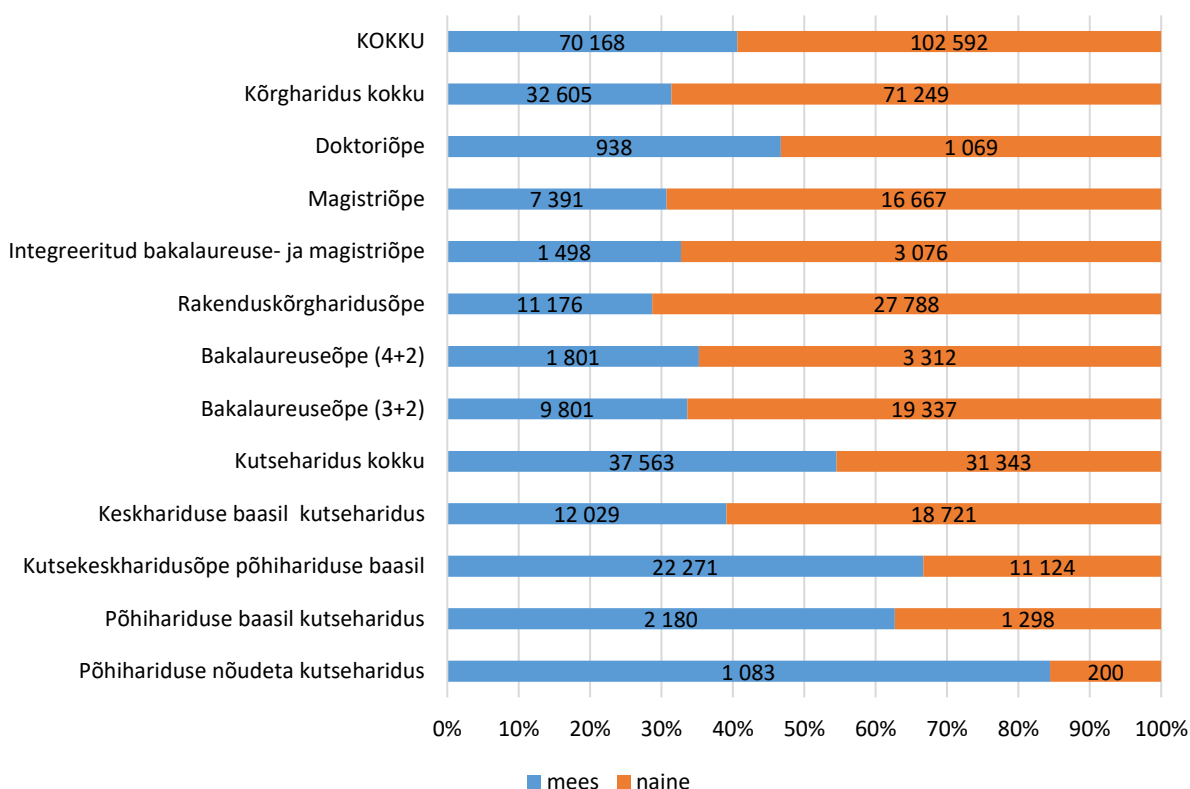
Allikas: EHIS andmed

Märkus: Vastuvõtmine, katkestamine ja lõpetamine on sündmuspõhised. Katkestamise mõõtmine kutse- ja kõrghariduses erineb. Kutseõppe katkestajate osakaal arvutatakse isikupõhiselt, s.t kontrollitakse, kui paljud 10. novembril õpilaste nimekirja kuulunud isikutest on õppeaasta jooksul õpingud katkestanud. Katkestajate hulka ei loeta neid sisseastujaid, kes realselt õppetööle ei ilmunud (kuulusid õppurite nimekirja alla 31 päeva), samuti selliseid õpilasi, kes vahetasid eriala õppeasutuse sees samas õppekavariühmas.

Joonisel 4 on esitatud eri haridustasemetel lõpetanute arvud soo lõikes. Joonis peegeldab ka Eesti rahvastiku üldist soolist jaotust, mis on naiste poole nihkes (vrd 1.01.2017 oli mehi 47%

⁴ Vt ka 2018. aasta analüüsi “Keskharidusega inimeste haridustee valikud”

ja naised 53% Eesti kogurahvastikust⁵). Erialase hariduse⁶ omandanud inimeste sooline jaotus on aga veelgi enam tasakaalust väljas – kõikidest lõpetajatest kokku 41% on meessoost ning 59% naissoost. Samal ajal kui kõrgharidusõpingud lõpetanute seas domineerivad naised, on kutsehariduse lõpetanute puhul olukord vastupidine – naised eelistavad Eestis kõrg-, mehed aga pigem kutseharidust. Mõjutegureid võib siin olla mitmeid, mh soolised stereotüübid erialade valikul, palgalõhe, mille tõttu peavad naised sarnase sissetuleku saamiseks olema kõrgemalt haritud kui mehed. Üheks põhjuseks võib olla ka tüdrukuid soosiv üldharidus, mille tõttu on tütarlapsi rohkem juba üldkeskhariduses, poisid aga eelistavad pärast põhiharidust minna kutseharidusse või tööle.

Joonis 4. 2005–2015 lõpetajad soo ja haridustaseme järgi

Allikas: EHIS

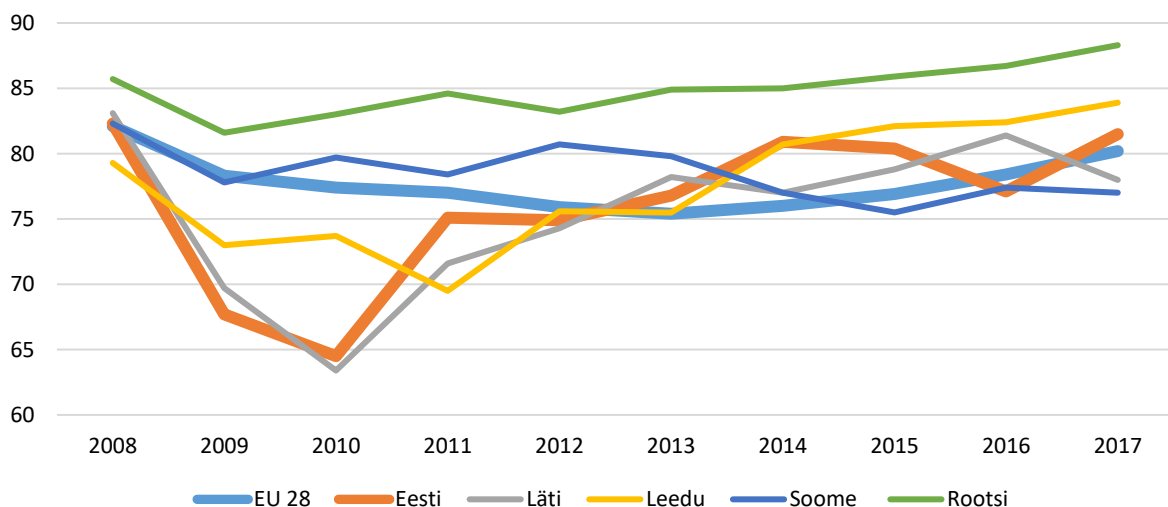
⁵ Statistikaameti andmed: Statistikaameti avaliku andmebaasi tabel RV021. Nt vanuserühmades 20–24, 25–29 ja 30–34 a on mehi keskmiselt 52% ja naisi 48%.

⁶ Erialase hariduse all on mõeldud kutse- ja kõrgharidust.

Haridus ja tööhõive

Analüüsi keskmes on kutse- ja kõrgkoolilõpetajate⁷ siirdumine tööturule – nende seisund ja sissetulek seal. Hõivatuna käsitletakse analüüsis isikuid, kel on Maksu- ja Tolliameti andmete järgi vaatlusaastal olemas tulu (see peab olema suurem kui vastava aasta miinimumpalk) ning kelle hõivatuse periood on pikem kui töötuse periood. Isiku keskmine töine sissetulek kuus on arvutatud, liites kokku tema palgatulu, võlaõigusliku lepingu alusel saadud tulu ja juhatuse liikme tasu ning jagades see kuude arvuga, mil sissetulekut on saadud. Keskmise sissetuleku arvestamisel on välja jäetud sissetulekud, mis olid aastast väiksemad kui vastava aasta miinimumpalk (s.o 2016. aastal 430 eurot) ning äärmuslikud väärtused ehk nende isikute tõised kuusissetulekud, mis kuulusid madalaimasse ja kõrgeimasse protsentiili⁸.

Analüüsi valimi hariduslik koosseis muutub iga aastaga. Kui näiteks 2015. sissetulekuaasta analüüsis võeti arvesse lõpetamisi, mis toimusid vahemikus 2005–2014, siis käesolevas analüüsis on aegrida ühe aasta võrra pikenenud ning isik, kes 2014. aastal oli näiteks kõrgeima haridustaseme määratluse kohaselt kutsekeskharidusega, võis aastal 2015 omandada bakalaureusekraadi ja läheb nüüd arvesse kui bakalaureuseõppe lõpetanu (ja mitte enam kutsekeskhariduseõppe lõpetanu).

Joonis 5. 1–3 aastat tagasi ISCED 3–8 tasemel õpingud lõpetanute tööhõive määr (%)

Allikas: Eurostat

Mõtestamaks koduseid suundumusi, on kasulik vaadata, mis toimub maailmas laiemalt. Hariduse omandanute siirdumine tööturule on keskne nii Euroopa 2020 strateegias kui ka

⁷ Lõpetajate all mõeldakse kõiki perioodil 2005–2015 kutse- ja kõrgkooli lõpetanuid. Juhul kui tekstis ei ole märgitud teisiti, on vaatluse all kogu grupp.

⁸ Vt rohkem: https://www.haridussilm.ee/?leht=edukus_0

Euroopa Komisjoni hariduse ja koolituse valdkonna ülevaadetes (*Education and Training monitor*, 2016 ja 2017), samuti on sellel oluline roll ka Euroopa kõrgharidussüsteemi moderniseerimise agendas. Euroopa 2020 strateegia raames kasutatakse hõive mõõtmiseks indikaatorit „1–3 aastat tagasi õpingud lõpetanute⁹ tööhõive määr“, mis peaks olema vähemalt 82%. Haridustasemete üleselt on Eesti selle eesmärgi täitmisele lähedal. Joonisel 5 tuleb hästi esile ka tööhõive tõus kriisijärgsetel aastatel.

OECD andmetel tõstab hõivemäär kõrgem haridus – mida kõrgem haridus, seda suurem on tõenäosus olla tööhõives. OECD riikides keskmiselt on kolmanda taseme haridusega inimeste tööhõive määr 85%, keskhariduse ja keskharidusjärgse kõrghariduse eelse hariduse omandanutel 75% ning madalama haridusega inimestel 60% (OECD 2017). OECD riikides keskmiselt oli hõivemäär 2016. aastal keskhariduse inimeste puhul vähemalt 20% võrra kõrgem võrreldes nendega, kel keskharidust pole. Kõrghariduse omandanute väljavaated on jällegi kesk- ja kutsekeskharidusega inimeste omadest 10% võrra paremad (OECD 2017).

Majanduses on Eestis soodsad ajad – majandus kasvab ja suurema tööjõunõudluse tõttu on kasvanud nii tööhõive kui ka palgad. Näiteks 2017. aasta III kvartalis oli tööhõive määr 68,3%, mis on viimase 20 aasta kõrgeim näitaja. Statistikaameti andmeil on ka töötus pärast majanduskriisi (aastast 2011) jõudsalt langenud, olles 2017. aastal vaid 5,8%, ning on asendunud pigem struktuurse tööjõupuudusega.

2005–2016 kutse- ja kõrghariduse lõpetanute hõive 2016. aastal

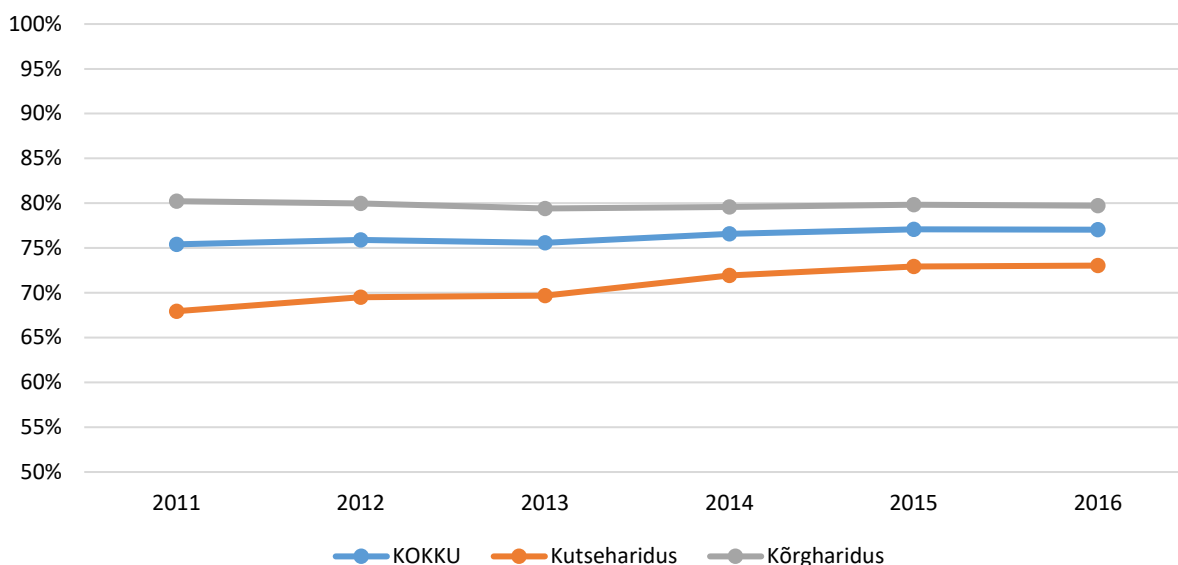
2016. sissetulekuaastal on Eesti tööturul tööga hõivatuid (sh ka need, kes nii töötavad kui õpivad) kõigist perioodil 2005–2015 kutse- või kõrgkooli lõpetanuist 77% ehk veidi enam kui kaks kolmandikku. Eestis on hõive kõrgem kõrgharidusõppe lõpetanute seas (79%). See on kindlasti tingitud ka asjaolust, et suurem osa tudengeid, eriti teise ja kolmanda astme tudengid, töötasid juba õpingute ajal.¹⁰ Madalam on tööga hõivatus kutseharidusõppe lõpetanute seas. Joonisel 6 on esitatud tööhõivemäärad aastatel 2011–2016. Iga sissetulekuaasta vaates on lõpetajaid lisandunud: nt 2011. aasta hõive arvutamisel on arvesse võetud 2005–2010 lõpetajad, 2012. aastal 2005–2011 lõpetajad jne. On selge, et enim on kasvanud kutseharidusega inimeste tööerakendatavus, mis viimase viie sissetulekuaasta jooksul on tõusnud 68%-lt 73%-ni. Kõrgharidusõppe lõpetanute tööga hõivatus on samas läbi aastate stabiilselt püsinud 80% juures. Seoses 2013. aasta muudatustega (nt viienda taseme kutseõppe ehk kutseeriharidusõppe lisandumine, üleminek uutele kutseõppeliikidele¹¹) on kutseõppesse lisandunud rohkem

⁹ Vähemalt üld- või kutsekeskhariduse omandanud

¹⁰ Eesti kõrgkoolide 2015. aasta vilistlaste uuringu andmeil oli tööga hõivatud 76% tudengitest, sh 90% doktorantidest ja 80% magistrantidest.

¹¹ https://www.hm.ee/sites/default/files/kutseoppe_liigid.pdf. Vt ka <https://www.hm.ee/et/eesmargid-tegevused/kutseharidus>

täiskasvanud õppijaid – 2011. aastal oli 25-aastaseid ja vanemaid kutseõppureist 20%, 2016. aastal aga juba 35%. See võib olla üks tegureid tööhõive kasvu taga.

Joonis 6. Tööhõive muutused 2011.–2016. aastal

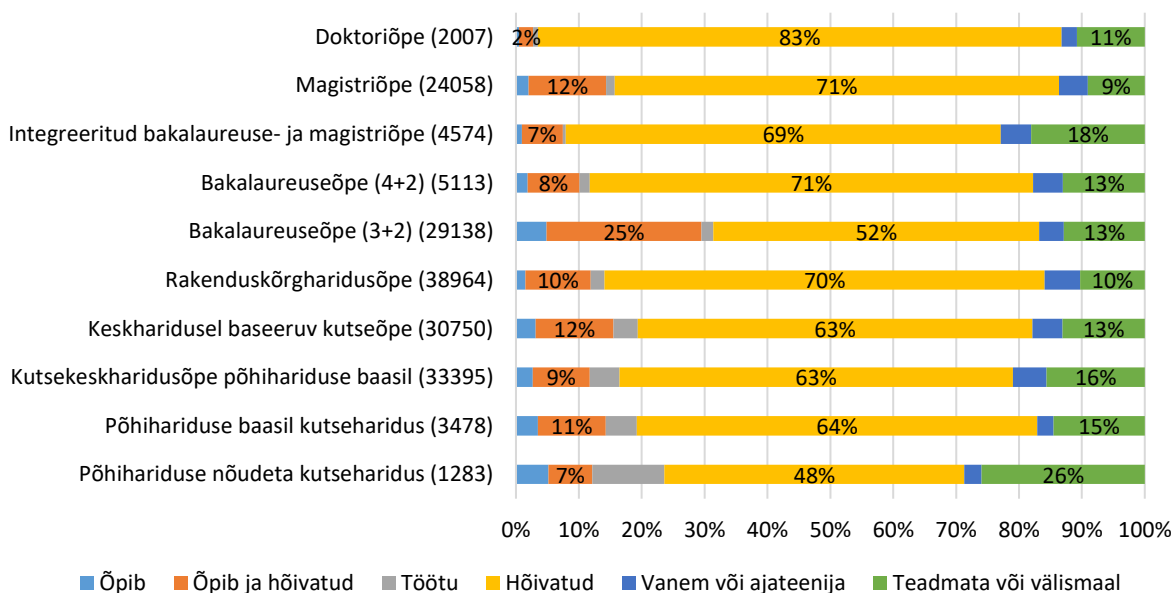
Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

Kutse- ja kõrgkooli lõpetanute hõives ei ole võrreldes 2015. aastaga olulisi muutusi toimunud. Kaks kolmandikku kutse- ja kõrgharidusõpingud lõpetanutest on tööga hõivatud, nendest ligi 15% käib õpingute kõrvalt töö. Õpingute ja tööelu ühitamine on rohkem levinud bakalaureuseõppe lõpetanute seas, kellest töötab ja õpib (tõenäoliselt magistrantuuris) samaaegselt iga neljas. Joonis 7 näitab, kui suur on kõigi perioodil 2005–2015 lõpetanute hõivatus aastal 2016. Selgub, et kui kõigi haridustasemete keskmine on 77%, siis enim on tööga hõivatud mistahes kõrgharidusastme lõpetanud – suurim on tööga hõivatuse määr doktori- ja magistriõppe lõpetanuil, veidi madalam bakalaureuse- ja integreeritud õppe lõpetanuil. Kutsehariduse lõpetanute hõivenäitajad kogu perioodi peale kokku on mõnevõrra madalamad – kõrgeim hõive (72%) on keskharidusjärgse kutseõppe lõpetanuil, madalaim põhihariduse nõudeta kutseõppe lõpetanuil (46%). Tuleb kindlasti arvesse võtta, et põhihariduse nõudeta kutseõppe on osalt suunatud erivajadustega õppijatele (kelle seas on ka üsna palju töötuid) ning teisalt on tegemist väikese lõpetajate arvuga haridustasemega, kus üksikud muutused võivad üldpilti mõjutada.

Sarnaselt varasemate aastatega ei tea me ka 2016. aastal ligi 15% lõpetanute edasisest käekäigust. Kõrghariduse omandanute hulgas on see (teadmata või välismaal viibijate) protsent mõnevõrra väiksem. Kutseharidusõppe lõpetanute puhul võib üks Eesti tööturult eemalejäämise põhjuseid olla võõrsile, näiteks Soome tööle siirdumine. Seda toetab ka rändestatistika, mille kohaselt enim rändavad välja keskhariduse ja madalama haridustasemega, mitte kõrgharidusega inimesed ning eelistatuim sihtriik on Soome. Kõrgharidusõppe lõpetanute

puhul tingib tööturult eemalejäämise mõnevõrra suurem välismaalastest lõpetajate hulk¹² (nt kümne aastaga on välisüliõpilaste arv kõrgkoolides neljakordistunud), kes naasevad pärast õpingute lõppu tõenäoliselt kodumaale. Seda järeldust toetab ka statistika – vahemikus 2006–2015 on välisüliõpilastest lõpetajate osakaal kõikidest lõpetajatest tõusnud 0,6%-lt 6,9%-ni¹³.

Õppesuunati on suurimad „kaod“ tööturu mõistes (staatus teadmata või välismaal ning töötu) kõrgharidusõppe lõpetanute puhul veterinaarias¹⁴ (44% teadmata), aga ka kunstide ja keelte õppesuuna lõpetanute seas (ligi viiendik lõpetanutest teadmata). Kutsehariduse pilt on mõnevõrra erinev: enim on teadmata staatusega lõpetanuid arhitektuuri ja ehituse ning tervise õppesuuna lõpetajate seas. Kõige vähem on kadusid turvateenuste suuna lõpetajate seas – seda aga võib seletada nõ kindlustatud töökohaga¹⁵. Kõrghariduses on vähe kadusid hariduse õppesuunal (6%), tehnikaalade, õiguse ning matemaatika ja statistika õppesuunal. Võiks ehk oletada, et nende erialade järgi on Eesti tööturul suurem nõudlus või on õppest saadud oskused laiapõhjalised ja tulusad ning mitmeti rakendatavad. Lisaks võib oletada, et nende erialade lõpetajad on olnud hõives juba õpingute ajal¹⁶ (näiteks on tulnud haridust ja oskusi omandama töö kõrvalt): Eesti kõrgkoolide 2015. aasta vilistlaste uuringu andmeil töötasid õpingute ajal enim hariduse, tervise ja heaolu ning sotsiaalteaduste, äriduse ja õiguse valdkonna tudengid.

Joonis 7. Aastatel 2005–2015 kutse- ja kõrghariduse lõpetanute seisund¹⁷ õppetase kaupa 2016. aastal (sulgudes lõpetajate arv vastaval astmel)

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

¹² Välispäritolu tudengeid on enim näiteks bakalaureuse- ja magistriõppes. Rohkem infot siit http://www.haridussilm.ee/?leht=korg_2

¹³ Vt ka 2017. aasta analüüsi „Välisüliõpilased Eesti kõrghariduses“ <https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/valisuliopilased.pdf>

¹⁴ Veterinaarias toimub õpe kahel õppekaval, millest üks on ingliskeelne ja millel õpivad ainult välisüliõpilased, kes pöörduvad kodumaale tagasi. Iseäranis populaarne on veterinaaria soomlaste seas.

¹⁵ Vt lähemalt lk 9.

¹⁶ Nt hariduse valdkonnas on töötavate üliõpilaste osakaal üks suuremaid ja keskmine vanus kõrgemaid.

¹⁷ Seisundite selgitus – positiivne periood, negatiivne jne

Hõive erinevus suundade ja valdkondade lõikes

Õppetasemest enam võib erinevusi tööhõives selgitada õppesuund, mille lõikes hõivemäärad erinevad (vt tabel 1). Näiteks kõrghariduses veterinaaria lõpetanute seas on arvestatav protsent välismaalasi, kes pöörduvad pärast õpingute lõppu tagasi kodumaale. See selgitab õppesuuna madalat hõivemäära. Turvateenuste õppesuund on eeskätt seotud kahe õppeasutusega – Sisekaitseakadeemia ning Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused¹⁸ (KVÜÕA) – kus õppima asumisel on lõpetanu töökoht kindlustatud¹⁹. Kõige suurem vahe on perioodil 2005–2015 arhitektuuri ja ehituse õppesuuna lõpetanute hõivemäärades – kui kutsehariduses on hõive näitaja 71%, siis kõrghariduses 86%. Ligi 10% erinevus hõives kutsehariduse lõpetanute kahjuks on veel IKT, tootmise ja töötlemise ning isikuteeninduse suuna puhul, kus kõrgharidusega inimeste tööhõive on kõrgem.

Nii kutse- kui ka kõrghariduse lõpetanute puhul on hõivemäär suurem värsketel lõpetanutel. Näiteks aasta-kaks pärast lõpetamist on hõive 80%, viis või kümme aastat pärast lõpetamist u 75%. Suuremad erinevused kõigi perioodi 2005–2015 ja värsquete (2015) kutseharidusõppe lõpetajate hõives esinevad eeskätt transporditeenuste, tervise, aga ka arhitektuuri ja ehituse suuna lõpetajate seas – värsquete lõpetajate hõive on umbes 10% võrra kõrgem kui kogu perioodi lõpetanute oma. See võib ühelt poolt viidata oskuste vananemisele, aga ka raskematele töötingimustele antud valdkondades (nt töö sesoonsus, öine töö). Kahtlemata võib hõive langust mõjutada ka palk. Huvitav on ehk veel asjaolu, et kutseõppe põllumajanduse, keskkonna ning heaolu suuna lõpetajatel olnud hõlpsam kiirelt tööturule siirduda kui sama suuna kõrgharidusõppe lõpetanuil. Kindlasti tuleb aga ka arvesse võtta, et värsked kutsekoolilõpetajad suunduvad vähem nt võõrsile ning nende kohta on andmed registrites reeglina olemas (nt 2015. aasta kutseharidusõppe lõpetanuist 6% on kas välismaal või nende kohta andmed puuduvad, sama näitaja on 2014. aasta puhul 9%, ent kõigi 2005–2015 lõpetanute puhul juba 14%). Samuti on ka kõrgharidusõppe lõpetanutega: kui vahemikus 2005–2015 lõpetanutest 11% on kas Eestist ära või nende staatus teadmata, siis 2014–2015 lõpetajate seas on selliseid inimesi 7–8%). Kõigi vahemikus 2005–2015 kutse- või kõrgharidusõppe lõpetanute madalamat hõivemäära võib seletada ka töötusega, mis samas ei ole märkimisväärne – kutseharidusõppe lõpetanuil 6%, kõrgharidusõppe lõpetanuil 4%. Oma osa on ka struktuursel tööpuudusel ning Euroopa avatud tööturul.

Üldiselt võib järeldada, et värsquete koolilõpetajate töölerakendatavus on hea. Pigem tekitab muret see, et aja jooksul hõivatus kahaneb. Kuna töötuid kõigi perioodi 2005–2015 lõpetajate seas märkimisväärselt rohkem ei ole, tasub põhjuseid otsida mujalt – eespool esitatud andmed osutavad, et enam suundutakse välismaale (kõikidest 2005–2015. aastal kutse- ja kõrgharidusõppe lõpetajatest 13% elavad kas välismaal või puuduvad nende kohta eri registrites

¹⁸ Sh endine Võru Lahingukool

¹⁹ Turvateenuste õppesuuna alla kuuluvad õppekavarühmad nagu sõjandus ja riigikaitse ning vara- ja isikukaitse (sh õppekavad nagu pääste- ja politseiteenistus, korrektsioon, sõjaväeline juhtimine). Nende suundade lõpetajate teenistus jätkub reeglina Kaitseväes ja Kaitseliidus, Politsei- ja Piirivalveametis, Maksu- ja Tolliametis.

andmed). Et töölesaamist mõjutavad enim erialased oskused ja teadmised, peaks oskuste pagas ja seeläbi ka võimalus tööd leida aja jooksul kasvama. Kuna aga suundumus on pigem vastupidine, siis tähendab hõivemäära kahanemine, et osa tööjõudu on Eestist lahkunud (nt tervise suuna lõpetanud). Võib niisiis oletada, tööturule küll sisenetakse, kuid pärast esmase töökogemuse saamist lahkutakse välismaale.

Tabel 1. Tööhõive 2016. aastal aasta pärast lõpetamist ja kokku

Õppesuund	Kogu periood (2005–2015)		Aasta pärast lõpetamist (2015)	
	Kõrgharidus, %	Kutseharidus, %	Kõrgharidus, %	Kutseharidus, %
Veterinaaria	49		47	
Kunstid	70	69	72	70
Keeled	71		81	
Bioloogia ja sellega seotud teadused	73		68	
Põllumajandus	75	74	70	74
Humanitaaria	76		75	
Transporditeenused	77	73	88	79
Tootmine ja töötlemine	77	67	81	69
Sotsiaal- ja käitumisteadused	77		80	
Isikuteenindus	77	68	85	74
Tervis	78	74	89	88
Füüsikalised loodusteadused	79		76	
Keskkond	79	76	80	90
Ärindus ja haldus	79	73	86	80
	Kõrgharidus, %	Kutseharidus, %	Kõrgharidus, %	Kutseharidus, %
KOKKU	80	73	84	76
Heaolu	81	79	85	87
Matemaatika ja statistika	82		85	
Õigus	83		85	
Ajakirjandus ja teave	84		90	
Tehnikaalad	84	78	86	80
Informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogiad	85	75	88	67
Haridus	86		91	
Metsandus	86	79	78	79
Arhitektuur ja ehitus	86	71	94	70
Turvateenused	94	91	99	100

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

Positiivse noodina võiks esitatud pilti vaadates kõlama jääda, et kutseharidusõppe lõpetanute tööhõive ei ole kõrgharidusõppe lõpetanute omast märkimisväärselt kehvem ja on viimasel kümnendil kiiremini tõusnud. Kutsehariduse õppekavad valmistavad lõpetajaid ette tööturule siirdumiseks. Mõneti aga näib, et kutseõppe kasuks otsustanud on võrreldes kõrghariduse

lõpetanutega veidi raskemas olukorras, kuna kõrgharidus on laiapõhjalisem ning loob pikemaks ajaks paremad võimalused tööd leida.

Hõive aasta pärast lõpetamist

Perioodil 2011–2016 on kõrgharidusõpingud lõpetanute tööhõive vahetult pärast lõpetamist²⁰ püsinud kutsehariduse lõpetanute omast stabiilsemana. Kõikumisi näiteks põhihariduse nõudeta kutseõppe ning põhihariduse baasil kutseõppe lõpetanute hõives (vt joonis 8) võiks seletada 25-aastaste ja vanemate lõpetajate lisandumisega – nad töötasid eeldatavasti juba enne õppima asumist või õpingute ajal või omasid varasemat töökogemust, millele toetudes oli lihtsam uuesti alustada. Näiteks põhihariduse baasil kutseõppesse (alates 2013. aastast ka neljanda taseme kutsehariduse esma- ja jätkuõpe) on viimaste aastate jooksul lisandunud rohkelt 25-aastaseid ja vanemaid õppureid. Kui 2011/2012. õppeaastal oli põhikoolijärgse kutseõppe lõpetanutest 46% 25-aastaseid ja vanemaid, siis 2014/15. õppeaastal juba 66% ning 2016/2017. õppeaastal 70%. Sellised vanuselised muudatused lõpetajate koosseisus avaldavad mõju ka hõivatusele.

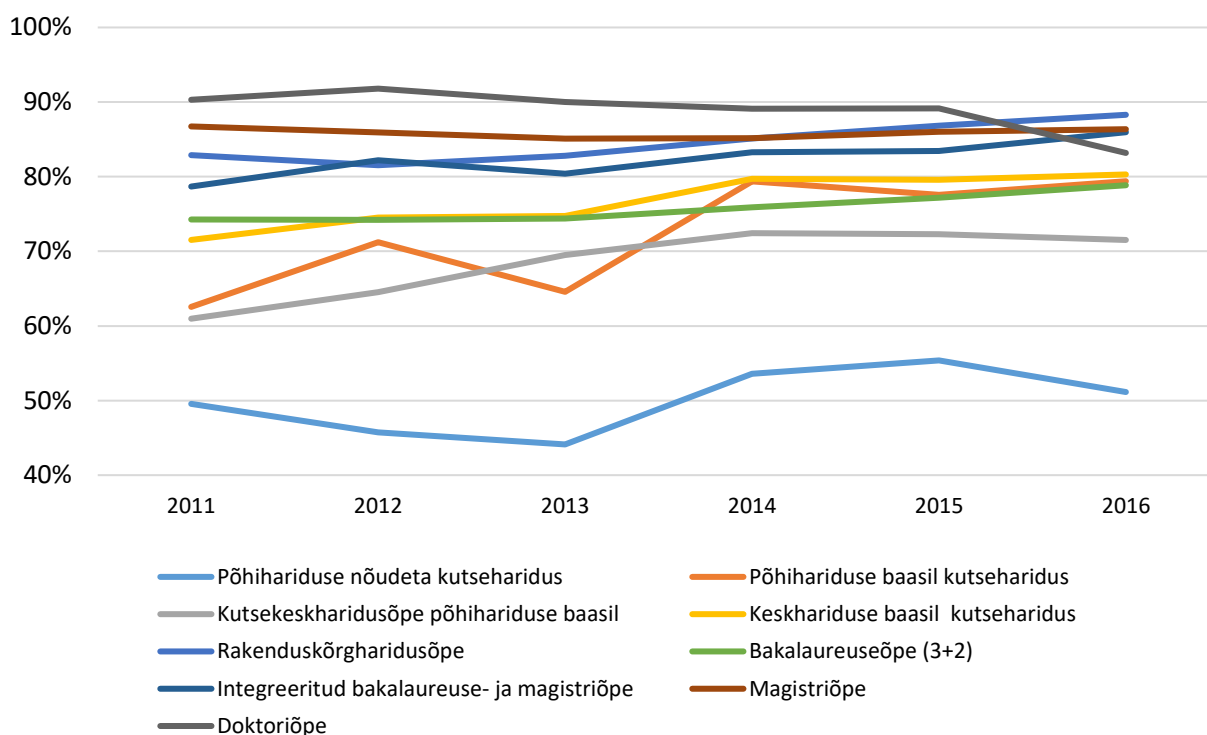
Tööhõivemäär Eestis on tõusnud ning on jätkuvalt üsna kõrge, mis osutab, et tööturu tingimused on lõpetanute jaoks soodsad. Kui kanne inimese kohta eri registrites puudub või inimene on rahvastikuregistri andmetel välismaal, loetakse tema seisundiks „teadmata või välismaal“. Keskmiselt on läbi aastate Eestist (ning ühtlasi ka tööturult) eemal 13% kutse- ja kõrgkooli lõpetajatest. Lõpetamisele järgneval aastal jäädakse siiski rohkem Eestisse (nt 2015. aasta lõpetajad), kaod on suuremad varasemate (nt 2005–2008) lõpetajate seas (nt 2016. aastal oli 2005. aasta lõpetajatest eemal 17%, samas 2014. ja 2015. aasta lõpetajatest vastavalt 8% ja 6%. Sarnane suundumus iseloomustab ka kõiki varasemaid vaatlusaastaid).

Kui kõik haridustasemed ja lõpetajate hõive aasta pärast lõpetamist kokku võtta, siis on see vahemikus 2011–2016 püsinud üsna stabiilselt 75% juures. Üldjoontes võib öelda, et keskmisele näitajale jääb alla vaid kutsekeskhariduse ning põhihariduse nõudeta kutseõppe lõpetanute hõive (aasta pärast lõpetamist). Paranenud on kutsekeskharidusõppe lõpetanute lõpetamisjärgne hõive, mis 2011. aastal oli 60%, ent alates 2013. aastast on hõives juba ligi kaks kolmandikku lõpetajatest.

Lõpetamisjärgne (aasta pärast lõpetamist) hõive on kõrgem integreeritud, magistri- ja rakenduskõrgharidusõppe lõpetanuil (vt joonis 8). Siire haridusest tööturule on vähem edukas bakalaureuseõppe lõpetanuil. Põhjuseid võib olla mitmeid. Erinevad uurijad (Pirog 2016, Teichler 2011) on viidanud, et näiteks magistriõppe lõpetanud leiavad edukamalt töö, leiavad selle ka kiiremini ning leitud töö seostub rohkem nende õpitud eriala ja haridustasemega. Mida kõrgem haridustase, seda teadlikuma valikuga võiks ka tegemist olla. Kõrghariduse esimese astme lõpetanute jaoks on töö leidmine keerulisem, kuna tööandjate usaldus nende vastu on

²⁰ Hõive aasta pärast lõpetamist – nt 2014. aastal lõpetanute hõive aastal 2015, 2015. aastal lõpetanute hõive aastal 2016 jne.

piiratud – tajutakse, et bakalaureuskraad ei garanteeri piisavat oskuste taset (Teichler 2011). Samas on loogiline eeldada, et paljud bakalaureuseõppe lõpetanud ei otsigi tööd ja soovivad õpinguid jätkata, kuna 3+2 süsteemi loomise eelduseks oli, et täielik kõrgharidus omandatakse alles magistrikraadiga. See on tõenäoliselt põhjus, miks bakalaureuseõppe lõpetanute hõive on madalam. Ka statistika osutab, et hoolimata üliõpilaste arvu üldisest vähenemisest on magistriõppe lõpetanute arv kasvanud – see tähendab, et üha rohkem bakalaureusekraadi omandanud jätkab oma õpinguid magistrantuuris. Lisaks tuuakse OSKA raportis „Ülevaade Eesti tööturu olukorrast, tööjõuvajadusest ning sellest tulenevast koolitusvajadusest“ esile, et vajadus akadeemilise haridusega, eeskätt magistri- ja doktorikraadiga tööjõu järele suureneb.

Joonis 8. Hõive aasta pärast lõpetamist haridustasemeti vahemikus 2011–2016

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

Märkus: 2016. aasta väärtuseks on 2015. a lõpetanute hõivemäär, 2015. aasta väärtuseks 2014. a lõpetanute hõivemäär jne.

Haridustase ja sissetulek

Hariduse põhjuslikku seost sissetulekuga on problemaatiline hinnata, kuna erinevused saavad alguse erialavalikust, samuti mängib rolli sotsiaalne taust, õppeasutus ning mitmed muud rohkem- ja vähemolulised tegurid. Näiteks Ameerika Ühendriikides põhjustavad kõrgkoolilõpetanute sissetulekute erinevusi niihästi valitud kõrgkool kui ka eriala (Monks 2000, Arcidiacono 2004). Suurbritannias püüvad kehvema taustaga õppurid väiksema tõenäosusega ülikooli ja veelgi väiksema tõenäosusega mainekasse või kõrgema staatusega ülikooli. Lõpetanute erinev sotsiaalmajanduslik taust võib mängida rolli ka nende tööturuväljavaadetes pärast lõpetamist. Õppuritel, kes pärinevad paremast keskkonnast, võib olla ka rohkem kõrgetasemelisi (mittekognitiivseid) oskusi, s.o oskusi, mis ei ole mõõdetavad kõrgeima haridustaseme, haridusasutuse ega erialaga. Samuti võivad soodsamas seisus olevad lõpetajad teenida rohkem, kuna neil on rohkem sotsiaalset ja inimkapitali ning nad saavad kasutada oma võrgustikke, et kindlustada suurem sissetulek. Ehkki kirjandust selle kohta napib, on Suurbritannia näitel leitud, et parema taustaga (nt erakoolis käinud) õppurid saavutavad parema positsiooni tööturul ja karjääriredelil ning saavad omandatud haridusest enam tagasi ehk siis teenivad rohkem (Bukodi ja Goldthorpe 2011). Eestis on selliseid eristusi mõistagi raske teha. Soosaar ja kolleegid (2017) toovad Eesti Panga tööturuülevaates välja, et palkade kujunemisel mängib rolli töötaja tootlikkus, mis omakorda tuleneb inimese omandatud teadmistest ja oskustest (ka eespool viidatud inimkapital), mida täiendatakse kas hariduse omandamise või töötamise (töökogemus) abil. Beaton (1975) kohaselt on palk kui selline äärmiselt keerukas konstruktsioon, mida mõjutavad ametikoht, piirkond, võimalused (nt töö vahetamiseks) ning suhe hariduse ja palga vahel muutub keerukamaks isiklike otsuste tõttu (vähem tulutoova, aga eelistatuma ametikoha valik).

Kõigi aastatel 2005–2015 kutse- või kõrgkooli lõpetanute keskmine palk oli 2016. aastal 1189 eurot (vt tabel 2), mis on ligi 8% enam kui aasta varem. Erialase haridusega inimeste keskmine tööine sissetulek kasvab samas tempos Statistikaameti avaldatava ametliku näitajaga, mis 2016. aastal oli 1146 eurot (brutokuupalk). Varasemad tööturuedukuse analüüsid on kinnitanud, et mida kõrgem on haridustase, seda kõrgem on palk. Ka 2016. sissetuleku-aasta andmete võrdlemine ei too kaasa üllatusi. Kutsehariduse omandanute keskmine palk kasvab kiiremini kui kõrgharidusega inimeste oma, ehkki jääb Eesti keskmisest maha. Kõrghariduse omandanute palk ületab samas Eesti keskmist. Aastaga tõusis Eesti keskmine brutokuupalk 7,6%, edukus tööturul vahemikus 2005–2015 kõrghariduse omandanud inimestel 7,7% ja kutseharidusõppe lõpetanud inimestel 9,1% võrra. Jätkub suundumus, et mida kõrgem on haridustase, seda kõrgem on ka sissetulek (vt tabel 2). Sissetuleku vahe kutse- ja kõrgharidusega inimeste vahel püsib – ka 2016. aasta palgaandmed kinnitavad ligi 50% erinevust sissetulekutes. Kui kõrghariduse omandanute keskmine kuine sissetulek on 1360 eurot, siis kutseharidusega inimestel jääb see keskmiselt 910 euro kanti.

Haridustasemete ja -astmete vahel on selge varieeruvus kutse- ja kõrghariduse sees, mis tähendab, et keerukamate oskuste omandamine on kõrgemalt tasustatud. Kutseharidusega

inimestest teenisid 2016. aastal suuremat tulu kutsekeskhariduse ja keskharidusjärgse kutseõppe lõpetanud, madalam oli sissetulek põhihariduse nõudeta kutseõppe lõpetanuil (kutsehariduse keskmisest 21% võrra väiksem). Kõrghariduse omandanuist teenisid suurimat tulu integreeritud ja doktoriõppe lõpetanud, madalam oli see rakenduskõrghariduse ja bakalaureusekraadi omandanuil (nende kahe astme palgad on 2005.–2015. aasta kokkuvõttes üsna sarnased). Vahe suurima (doktoriõppe) ja väikseima (bakalaureuseõppe) vahel küündis 45%-ni. Eesti ei erine kuigivõrd oma põhjanaabrist – Soome Statistikaameti (2016) andmeil teenivad sealsed doktoriõppe lõpetanud bakalaureusekraadi omandanuist samuti 45% rohkem. Magistri- ja doktoriõppe palgaerinevus Soomes on ligi 19%, meil 18% doktoriõppe lõpetanute kasuks. Proportsioonid on niisiis sarnased, absoluutarvud aga ca 2,5 korda erinevad (nt doktorikraadi omandanute kuine sissetulek Soomes on 4707, magistrikraadiga inimestel 3967 eurot).

Keskharidusjärgsete valikute seos hilisema palgaga

Pärast keskhariduse omandamist saab valida kolme haridustee vahel: kutseõppe, rakenduskõrghariduse ja bakalaureuseõppe. Need on erineva kestvuse ja orientatsiooniga õpped ning pärast (kutse)keskkooli või gümnaasiumi tehtud valikud kajastuvad ka tulevases palganumbris.

Palju on räägitud konkreetsete oskuste arendamise ja praktilise õppe väärtusest. Rakenduskõrghariduse peamine erinevus bakalaureuseõppes on otsene orienteeritus tööturule – rakenduskõrgharidusõppes moodustab praktika õppekavas määratud õppe mahust vähemalt 15 protsenti ning see peaks andma olulise eelise tööturule sisenemisel. See eelis paistab silma ka lõpetamisjärgsetes palkades – rakenduskõrgharidusõppe lõpetanute palk on vahetult pärast lõpetamist bakalaureuseõppe lõpetanute omast kõrgem, hiljem palgad ühtlustuvad (vt tabel 2). Kui näiteks rakenduskõrgharidusõppe 2013. lennu lõpetanud teenisid 2016. aasta bakalaureuseõppe lõpetanuist veel veidi enam, siis varasemate lendude puhul on olukord vastupidine ja rohkem teenivad bakalaureuseõppe lõpetanud. See osutab, et töökogemuse kasvades (piisab 3–4 aastast) palgaerinevused kaovad või muutub erinevus isegi vastupidiseks. Praktilisest ettevalmistusest olulisemat rolli hakkavad mängima ülikoolis omandatud üldisemat laadi oskused, millele karjääri ehitada, või omandatakse varem akadeemilise õppe varju jäänud praktilised oskused juba töö käigus. Kui vahetult (aasta) pärast lõpetamist teenivad rakenduskõrghariduse omandanud 17% rohkem, siis näiteks 11 aastat pärast lõpetamist on hoopis bakalaureuseõppe lõpetanute sissetulek 10% võrra kõrgem. Sarnane suundumus oli märgatav ka 2014. ja 2015. sissetulekuaasta puhul.

Selgelt suurem erinevus sissetulekutes on keskhariduse baasil kutseõppe ja kõrgharidusõppe I astme lõpetanute vahel. Kui pärast lõpetamist on vahe keskharidusjärgse kutsehariduse ja bakalaureuseõppe lõpetanute palgas ca 10%, siis kümme aastat varem lõpetanutel on see juba ligi kolmandik.

Tabel 2. Kutse- või kõrghariduse 2005.–2015. aasta lõpetanute keskmine brutosissetulek kuus 2016. aastal

Õppetase	Lõpetamise aasta											
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2005–2015
Põhihariduse nõudeta kutseõpe	>5	614	767	955	858	825	734	789	651	645	715	753
Põhihariduse baasil kutseõpe		872	959	976	891	831	838	849	920	801	915	884
Põhihariduse baasil kutsekeskharidusõpe	964	965	975	964	942	940	924	877	845	784	711	902
Keskhariduse baasil kutseõpe	972	954	953	961	959	940	934	933	918	910	899	935
Kutseharidus	969	958	964	963	945	933	921	900	882	848	831	914
Bakalaureuseõpe (3+2)	1458	1375	1411	1346	1304	1335	1275	1281	1211	1100	983	1247
Bakalaureuseõpe (4+2)	1494	1519	1472	1283	1394	>5	1545	-	-	-	-	1491
Rakenduskõrgharidusõpe	1329	1323	1341	1273	1262	1276	1212	1243	1242	1206	1139	1260
Integreeritud bakalaureuse- ja magistriõpe	1779	1770	1628	1696	1706	1780	1672	1769	1681	1679	1577	1693
Magistriõpe	1664	1644	1550	1655	1559	1517	1552	1523	1486	1479	1385	1529
Doktoriõpe	1889	1819	1879	1863	1919	1922	1775	1792	1702	1634	1768	1803
Kõrgharidus	1452	1434	1433	1418	1378	1391	1351	1368	1326	1272	1195	1360
Kokku	1268	1258	1264	1248	1213	1221	1185	1176	1146	1110	1051	1189

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

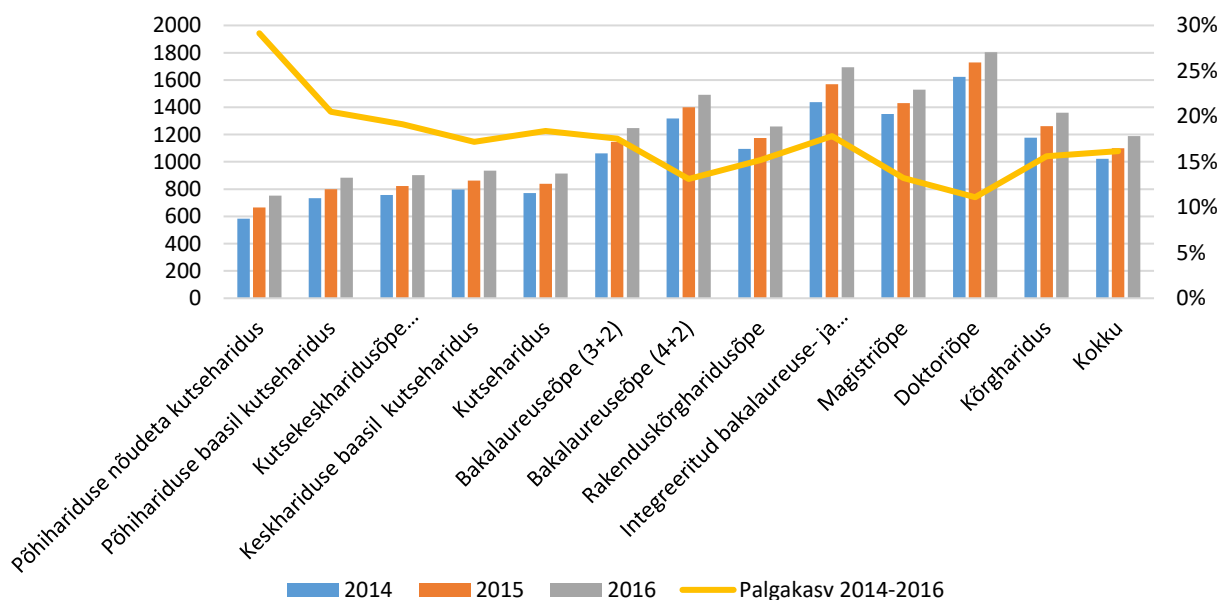
Märkus: Kui lõpetajate arv jääb alla viies, siis palka ei kuvata.

Kelle palk tõuseb kiiremini?

Üsna kiire on palgakasv olnud kutsehariduses – 9,1% vs kõrghariduse 7,7% 2015. ja 2016. sissetulekuaasta võrdluses. Enim on suurenenud põhihariduse nõudeta kutseõppe lõpetanute töötasu, mis on keskmiselt 13% võrra kõrgem kui aasta varem, ning põhihariduse baasil kutseõppe lõpetanute palk, mis on aastaga tõusnud ligi 11% võrra. Kui vaadata viimase kolme sissetulekuaasta (2014, 2015 ja 2016) palgakasvu tervikuna, siis kolme aasta perspektiivis on kindlasti kehvema stardipositsiooni tõttu enim kasvanud samuti kutseharidusega inimeste palk (vt joonis 9). Põhihariduse nõudeta kutseõppe lõpetanute palgakasv on 29,1%, põhihariduse baasil kutseõppe lõpetanute oma 20,5% ning kutsekeskhariduse omandanute keskmine töötasu on kolme aastaga kasvanud 19,1% võrra. Absoluutarvudes jääb kutseharidusega inimeste palgakasv siiski kõrgharidusega inimeste palgakasvule all, ent need vahed ei ole ülearu suured. Kõrghariduse omandanute palgakasv on kolme aasta vaates keskmiselt ligi 16%, silmatorkavam on integreeritud õppe lõpetanute töötasu kasv (17,8% või absoluutarvudes 256

eurot). Seda võib mõjutada valimi väiksus (kogu perioodi 2005–2015 peale kokku on palgasaajaid alla 5000).

Ühelt poolt toetab madalamate palkade kiiremat kasvu asjaolu, et vahemikus 2014–2017 tõsteti miinimumpalka ligikaudu 10% võrra aastas. Soosaare ja kolleegide (2017) järgi mõjutab miinimumpalka tõus tervet allapoole mediaanpalka jäävat palgajaotust, kuid palga suurenedes mõju hääbub. Teisalt viitavad eespool kirjeldatud suundumused ka palgasurvele. Palgainfo Agentuuri ja partnerite 2017. aasta mais korraldatud töötajate tööturu- ja palgauuringu tulemused näitavad, et kuigi palgad on kasvanud, on samamoodi kasvanud ka töötajate palgaootused. Palgasurve on suurem (ja lojaalsus madalam) väiksema töötasuga lihtsama töö tegijate gruppides (Seeder 2017). See tähendab, et kui tööpakkumisi on rohkem, avarduvad töötajate valikuvõimalused. See võib suurendada nende aktiivsust tööturul, s.t panna nad parema pakkumise peale reageerima. Kuna aga hõive määr on niigi kõrge ja paljudes valdkondades on töökäsi puudu, peab tööandja olema aktiivsem pool. Juba hõives olevate töötajate värbamine toob paratamatult kaasa palkade kerkimise ja seega võib oodata jätkuvat palgakasvu madalama palgaga ametirühmades (Seeder 2017). Palgakasvu ootusi võib mõjutada ka avatud tööturg – naaberriigis sama töö tegijad saavad kõrgemat tasu ning kuna tööjõu liikumine on levinud, pole tööjõu hoidmiseks muud valikut kui töötasu tõsta. See aga tähendab ka, et iga järgnev töötaja palgatakse suure tõenäosusega kõrgema palgaga. Seetõttu võiks oodata madalama haridusega inimeste palkade jätkuvat kasvu. Soosaar ja kolleegid (2017) vaatlesid Eesti Panga tööturuülevaates ka hariduse tasuvust viimastel aastatel, kasutades selleks Eesti tööjõu-uuringu andmeid, ning järeldasid, et võrreldes põhiharidusega on kesk- ja keskerihariduse tasuvus pigem kasvanud, kõrghariduse tasuvus on aga püsinud stabiilsena.

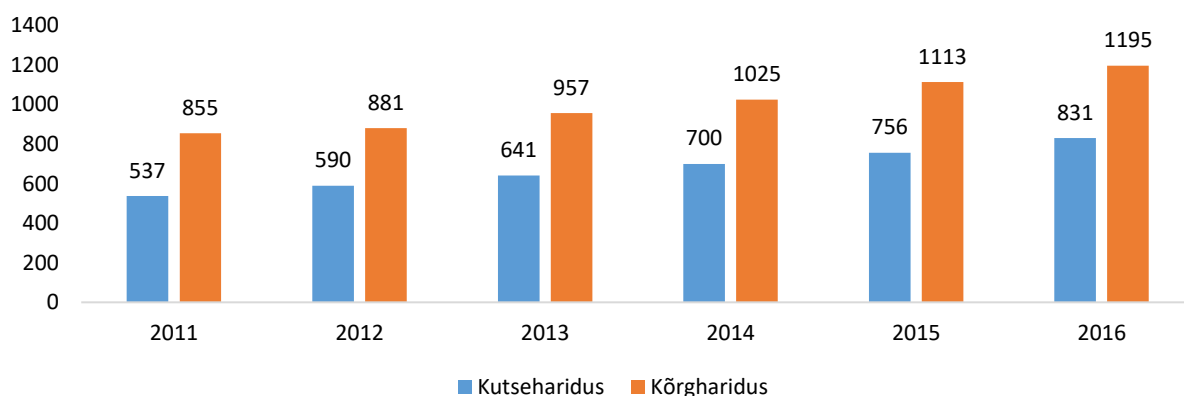

Joonis 9. Palk aasta pärast lõpetamist sissetulekuaastati (2013–2014, 2014–2015, 2015–2016)

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

Töökogemuse mõju palgale

Nii Statistikaameti kui ka Maksu- ja Tolliameti andmed viitavad, et Eestis makstavad palgad on hetkel läbi aegade kõrgeimal tasemel. Joonisel 10 on näha, et alates 2011. aastast on lõpetamisjärgne palk järjekindlalt kasvanud – kõigi haridustasemete peale kokku kolmandiku võrra. Kutse- ja kõrghariduse võrdluses on palgakasv protsentuaalselt olnud kõrgem just kutseõppe lõpetanuil: kutseõppe lõpetanute palk on kuue aastaga tõusnud 55%, kõrgharidusõppe lõpetanute oma 40% võrra.

Joonis 10. Palk aasta pärast lõpetamist sissetulekuaastati

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

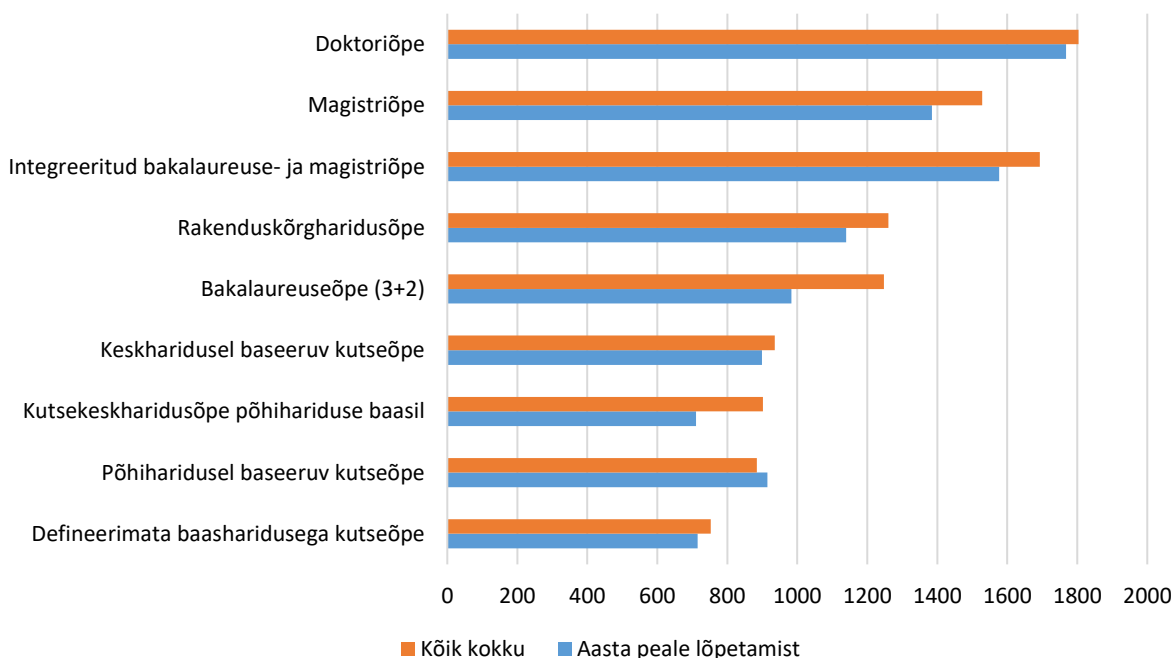
Absoluutarvudes ulatuvad vahed varasemate ja värske lõpetajate palganumbrites mõnesaja euroni. Näiteks aastal 2005 kutseharidusõppe lõpetanu teenib 2016. aastal 2015. aastal lõpetanust 138 eurot rohkem (17%), kõrghariduses on see vahe 257 eurot ehk ligi viiendik. Üldjoontes on enim kasvanud kriisiajal õpingud lõpetanute palk, kuna nende stardipositsioon oli kehvem. Iga lisanduv aasta tööturul lisab palgale ligi 50 eurot kutsehariduse omandanute puhul ning ligi 100 eurot kõrghariduse omandanute puhul (vt tabel 3 ja joonis 10). Tuleb arvestada, et lisaks haridusele suurendab palka ka töökogemus, mis on varem lõpetanutel paratamatult suurem.

Tabel 3. Kutse- ja kõrgharidusõppe lõpetanute keskmine sissetulek ja palgakasv aastatel 2011–2016

Lõpetamise aasta	Kutseharidus, vaatlusaasta							Kõrgharidus, vaatlusaasta						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	...2016	2011	2012	2013	2014	2015	2016	...2016
2005	683	733	785	839	908	969	29%	1059	1131	1197	1274	1352	1452	27%
2006	656	710	770	819	891	958	32%	1040	1104	1184	1262	1344	1434	27%
2007	638	704	772	830	889	964	34%	1034	1102	1184	1258	1339	1433	28%
2008	611	680	745	808	879	963	37%	976	1058	1158	1240	1317	1418	31%
2009	574	641	721	784	858	945	39%	895	995	1095	1188	1290	1378	35%
2010	537	615	690	771	847	933	42%	855	955	1088	1189	1290	1391	39%
2011		590	671	742	826	921	36%		881	1004	1121	1243	1351	35%
2012			641	712	799	900	29%			957	1090	1229	1368	30%
2013				700	781	882	21%				1025	1162	1326	23%
2014					756	848	11%					1113	1272	13%
2015						831							1195	

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

Eelnev tabel näitab, et lõpetamisjärgne palk kasvab aja jooksul majanduse ja üldeldise palgakasvu tuules. Kui vaadata nii kogu- kui lõpetamisjärgset palka õppeastmeti (vt joonis 11), ilmnevad siiski teatavad erisused. Kui näiteks doktoriõppe või keskhariduse baasil kutseõppe lõpetanute palgad lõpetamise aastast sõltuvalt praktiliselt ei erine, siis üldiselt kasvab palk koos tööturul viibimise ajaga. Värske lõpetajate palgad jäävad teistele sama taseme varem lõpetanute omadele siiski alla, suurimad on vahed bakalaureuseõppes ja kutsekeskharidusõppe lõpetanute seas.

Joonis 11. Palk aasta pärast lõpetamist ja perioodil 2005–2015 kokku

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

Sooline palgalõhe

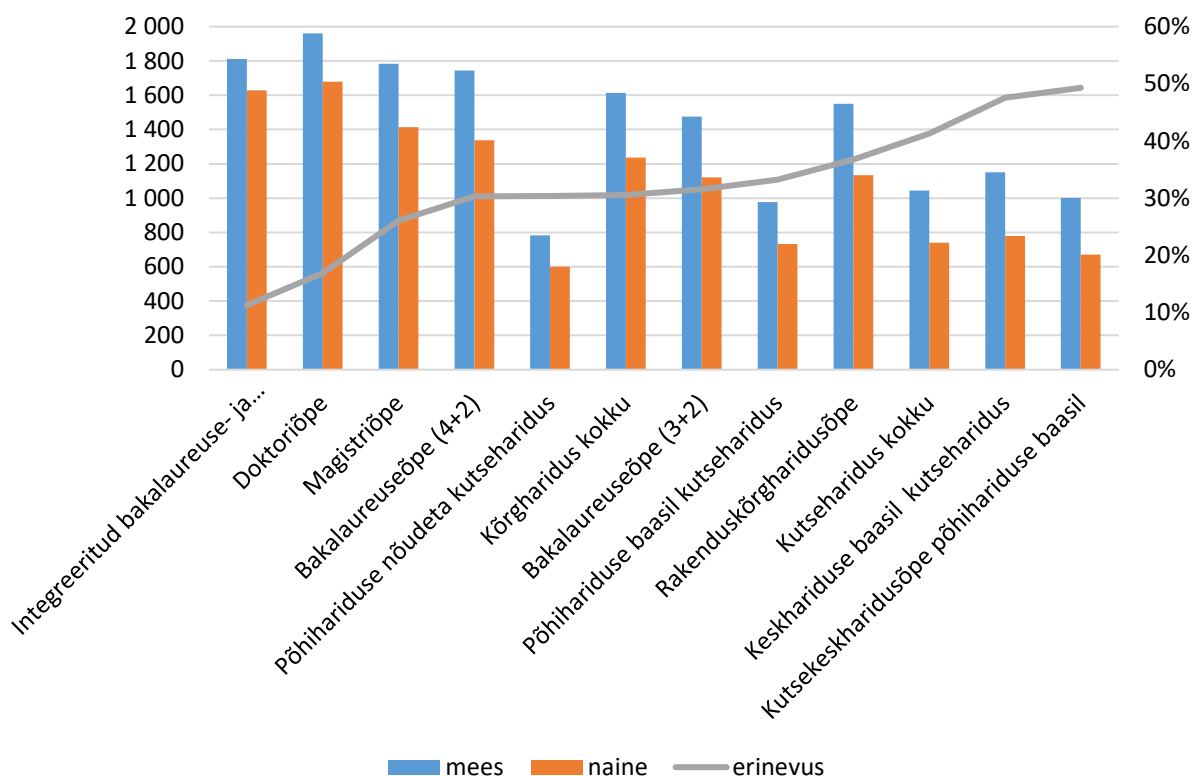
Sooline palgalõhe ei ole kuhugi kadunud. Tinglikult võib öelda, et mida madalam on haridus, seda suurem on lõhe ja vastupidi. Hariduse ja sissetuleku korrelatsiooni on rõhutanud ka mitmed uurijad (nt Teichler 2009). Haridustasemest hoolimata sissetulekuerinevused püsivad ning seda meeste kasuks. Teichler on ka esile toonud, et erialane ja laiapõhjaline haridus on aina enam muutumas eduka tööelu eeltingimuseks, ent samal ajal tööturg muutub, elukestva õppe osatähtsus suureneb ja seeläbi väheneb tööeelse hariduse tähtsus. Seni on haridus siiski üks kõige tähtsamaid karjääri, aga ka teiste eluvaldkondade mõjutajaid.

Kutsehariduses tervikuna erinevad meeste ja naiste palgad keskmiselt 40%, kõrghariduses aga 30% meessoost lõpetajate kasuks (vt joonis 12). Suurem on palgavahe kutsekeskharidusõppe ja keskhariduse baasil kutseõppe lõpetanute seas (vastavalt 48% ja 49%). Erinevuse põhjused võivad olla valdkondlikud – näiteks kutsehariduses tervikuna on meestest palgasaajaid rohkem tehnikaalade, arhitektuuri ja ehituse, IKT ja turvateenuste suuna lõpetajate seas. Naissoost palgasaajad domineerivad ärimajanduse ja halduse, isikuteeninduse, heaolu ja põllumajanduse suuna lõpetanute seas. Sissetulekute erinevus on väike (11%) integreeritud õppe mees- ja naissoost lõpetanute seas. Vähem kui viiendiku erinevad ka doktoriõppe lõpetanud naiste ja meeste palgad. Väiksemat palgalõhet integreeritud õppe lõpetanute seas võib ehk selgitada asjaoluga, et integreeritud bakalaureuse- ja magistriõppe²¹ sisaldab nii alusõpet kui ka süvendatud spetsialiseerumisega õpet. See tähendab töötamist üsna kindlatel ametikohtadel ja sarnaseid oskusi, mistõttu varieeruvus palgas ei saa olla suur.

Ehkki käesolevas analüüsis ei vaadelda palgalõhet soo lõikes erialati²², võib 2017. aasta analüüsile toetudes endiselt väita, et suuremad on lõhed kutse- ja kõrgharidusõppe lõpetanud meeste ja naiste palgades ärimajanduse ja halduse, tehnikaalade, arhitektuuri ja ehituse, aga ka tervise ning kõrgharidusõppes ka hariduse ning ajakirjanduse ja teabe õppesuuna lõpetanute seas. Machin ja Puhani (2006) kinnitavad tööjõu-uuringu andmetele toetudes, et erialavalik selgitab suure osa erinevustest meeste ja naiste palgades mitmetes Euroopa riikides.

²¹ Üheastmeline integreeritud õpe on arsti-, loomaarsti-, proviisori-, hambaarsti-, arhitekti- ja ehitusinseneriõpe.

²² Rohkem on meeste ja naiste sissetulekute erinevusi õppesuunati käsitletud 2017. aasta analüüsis. Olulisi muutusi toimunud ei ole.

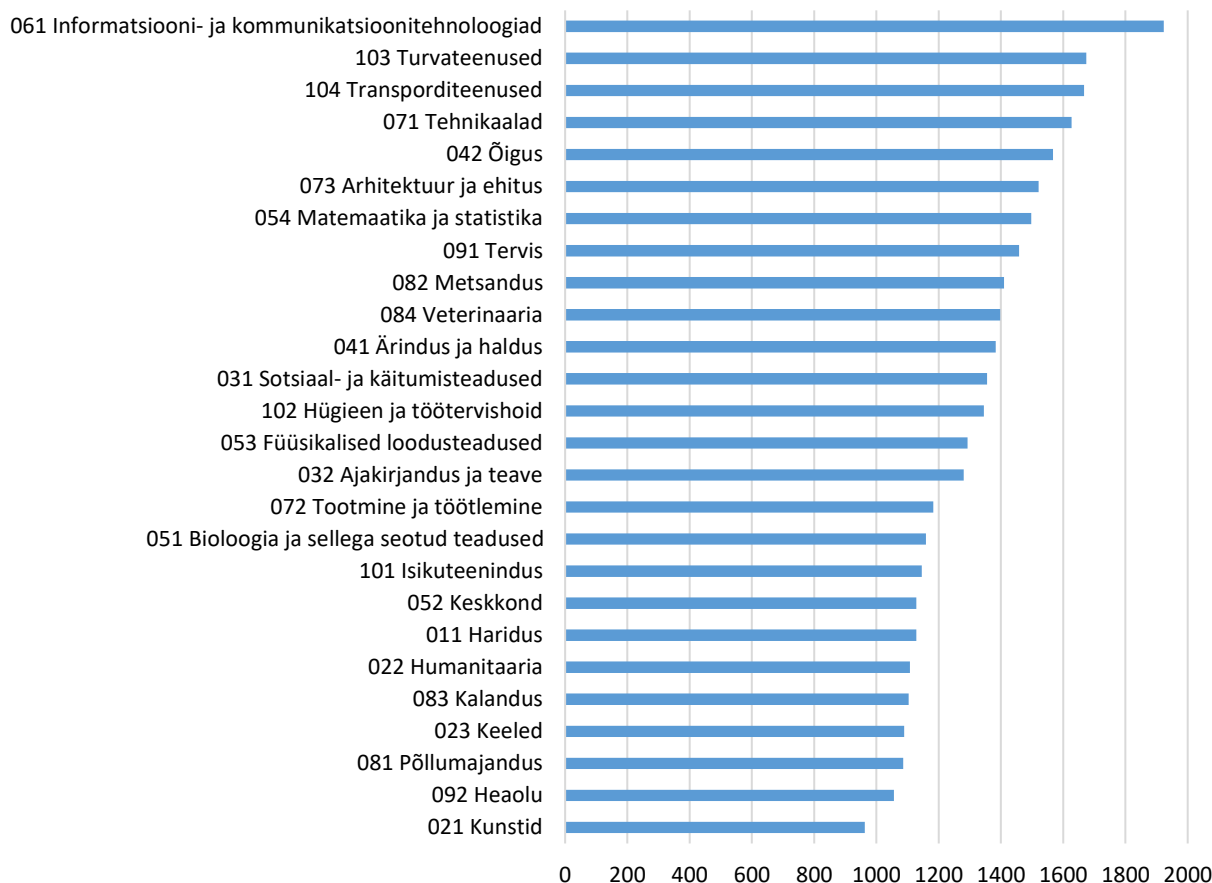
Joonis 12. 2005.–2015. aastal lõpetanute palgaerinevused haridustasemeti

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

Erialased palgavahed

Statistikaameti 2016. aasta (kvartaalne) palgastatistika osutab, et kõrgeimat brutokuupalka teenisid finants- ja kindlustustegevuse, info ja side ning elektrienergia ja gaasiga varustatuse (tootmine, jaotus, müük jne), aga ka mäetööstuse tegevusalal²³ hõivatud (EMTAK 2008). Madalamad on sissetulekud teenindavate tegevuste, majutuse ja toitlustuse tegevusalal. Kui laiendada seda statistikat õppesuundadele ja -valdkondadele, võib seega oletada, et suuremat tulu võiksid teenida tehniliste (IKT, tehnika ja tootmine, ehitus) erialade lõpetajad, madalamat aga teeninduse valdkonna lõpetanud. Kui vaadata perioodil 2005–2015 kõrgharidusõppe lõpetanute töist tulu õppesuundade lõikes aastal 2016, ilmneb, et tulusaim valdkond on endiselt IKT (1923€) (vt joonis 13), järgnevad turva- ja transporditeenused, tehnikaalad, õigus, arhitektuur ja ehitus ning matemaatika ja statistika – nende õppesuundade lõpetajate keskmine kuine sissetulek on ligi 1500 eurot või üle selle. Kindlasti aitab kaasa hiljutine buum infotehnoloogia valdkonnas, mis on andnud tööd paljudele kõrge sissetulekuga spetsialistidele.

²³ Tegevusalad on määratletud EMTAK2008 järgi.

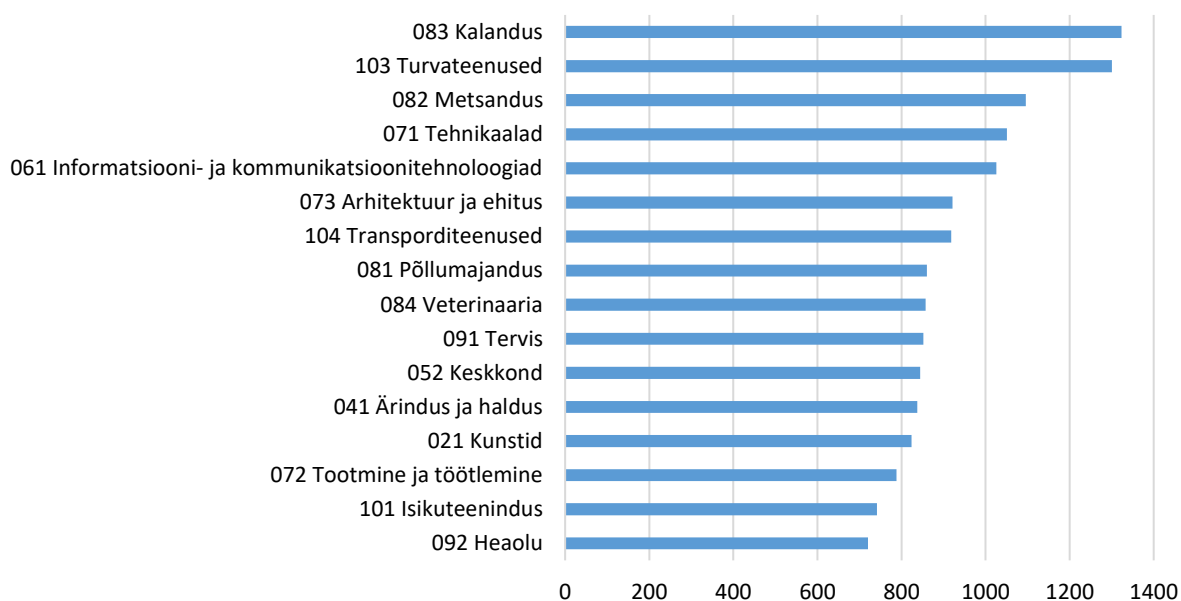
Joonis 13. 2005.–2015. aasta kõrgharidusõppe lõpetanute palk õppesuunati 2016. aastal

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

On selge, et palgaerinevused on erialati suured. Teadlased (Chevalier 2011, Machin ja Puhani 2006) on leidnud, et mitmetes riikides (Saksamaa, Prantsusmaa, Ameerika Ühendriigid jt) teenivad tervise, teaduse ja sotsiaalteaduste (eeskätt majanduse, õiguse ja äri) valdkonna lõpetajad rohkem kui humanitaarteaduste, hariduse ja kunstide valdkonna lõpetajad. Joonisel 13 on näha, et kõrgharidusõppe IKT õppesuuna ning kunstide suuna lõpetanute keskmine töine sissetulek erineb pea 100% – IKT lõpetajad teenivad kunstide suuna lõpetajatest kaks korda rohkem. Samal ajal on näiteks ärimajanduse ja halduse suuna lõpetajate sissetulek kunstide suuna lõpetajate omast 44% võrra kõrgem. See statistika toetab nii eespool esitatud Statistikaameti tegevusalade palgastatistikat kui ka teaduslikult tõendatud fakte: tehnilisi erialasid on tulevast palka silmas pidades kasulikum õppida kui nõrkeid erialasid.

Kutsehariduse tulusaimad õppesuunad on kalandus ja turvateenused (vt joonis 14), seda muuhulgas kindlustatud töökohtade tõttu (nt turvateenuste õppesuuna, nt vanglaametniku, päästja, patrullpolitseiniku, piirivalvuri, sõjaväelise kaitse jt erialade lõpetajad asuvad tööle Kaitsevähk, PPA-sse, vanglatesse). Majanduslikus mõttes tulusamateks võib lugeda ka kutseõppe metsanduse, tehnikaalade ja IKT õppesuundi, mille lõpetajate keskmine kuine sissetulek küündib üle 1000 euro. Valdava enamiku kutseõppe erialade lõpetajad saavad palka alla Eesti keskmise. Madalam on sissetulek tootmise ja töötlemise ning isikuteeninduse

õppesuuna lõpetanuil. Kui kõrgharidusõppes oli palgavahe tulusaima ja vähemtulusaima õppesuuna vahel kahekordne, siis kutsehariduses ei ole käärid nii suured. Turvateenuste suuna lõpetanud teenivad isikuteeninduse suuna lõpetanutest ligi 75% enam, ent näiteks tehnikaalade suuna lõpetajad 42% enam. Ka kutsehariduse puhul on üsna selge, et majanduslikult kasumlikumad on tehnikaalad, vähemtulusad aga teenindava tegevusega seotud, samuti toomise ja töötlemise õppesuuna erialad.

Joonis 14. 2005.–2015. aasta kutseharidusõppe lõpetanute palk õppesuunati 2016. aastal

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

Lisaks haridustasemele, õppesuunale ja erialale võib (tulevast) palka mõjutada ka õppeasutus, kus haridus omandati. CV-keskuse poolt 2017. aastal läbiviidud kõrgkoolide palgauuring (CV keskus 2017) näitab, et erinevate koolide ja erialade lõpetajatel on tulevase töötasu osas erinevad ootused. Kõrgeimat palka küsivad uuringu järgi TTÜ (sh endine IT kolledž), *Estonian Business School*’i (EBS), Tallinna Tehnikakõrgkooli ja Mereakadeemia lõpetanud. Nimetatud koolid paistavad silma ka rohkete tehniliste erialadega, kus eeldatav teenistus on suurem (vt ka joonis 12). Madalam on palgasoo näiteks Euroakadeemia, Eesti Kunstiakadeemia ja Tallinna Ülikooli lõpetajate seas. CV keskuse sõnutsi on lõpetajad koolist omandanud teatud oskused ja teadmised, mille järgi on tööturul reaalne vajadus, ja seetõttu oskavad nad ka kõrgemat palka küsida.

Õppeasutuse valik on nii saadava palga kui ka oodatava töötasuga seotud ka käesoleva analüüsi andmetele tuginedes. Ehkki käesolev analüüs kasutab kõikseid ehk registriandmeid ning CV keskuse uuringu puhul on tegemist valimil põhineva valikuuringuga, on põhitulemused üldjoontes samad: kõikidest perioodil 2005–2015 kõrgharidusõppe lõpetanuist teenivad kõrgeimat tulu need, kes on lõpetanud Eesti Infotehnoloogia Kolledži, Eesti Lennuakadeemia,

EBSi, TTÜ või Eesti Mereakadeemia. Lõpetatud kooli järgi erinevad palgad ka kutseõppe lõpetanute puhul – kõikidest perioodil 2005–2015 lõpetanutest teenisid 2016. aastal üle Eesti keskmise kuupalga (1146 eurot) Eesti Mereakadeemia/Eesti Merekooli, Muraste Piirivalvekooli, Kaitseväge Ühendatud Õppeasutuste (sh Kaitseväge Võru Lahingukool), Sisekaitseakadeemia ja Tallinna Polütehnikumi lõpetajad.

Õpingute mõju palgakasvule. Sisseastumine, katkestamine ja palk kõrghariduses

Enamikus OECD riikides on kõrgkooli astujate arv 1990. aastatest alates kasvanud ning aastaks 2030 prognoositakse praegusest 22% võrra enam kolmanda taseme hariduse lõpetajaid. Ehkki Eestis on sisseastujate arv pigem languses, prognoositakse meilegi kui mitte kõrghariduse omandanute kasvu, siis vähemalt vajaduse kasvu kõrghariduse omandanute järel. Vajaduse kasvuga samal ajal on probleemiks kõrgharidusõppe (täpsemalt ülikooli) lõpetajate töölerakendatavus. Üks peamisi eesmärgi Euroopa kõrgharidusruumi loomisel oli tegelda sama probleemiga – viia lõpetajate teadmised ja oskused vastavusse kiirelt muutuva tööturu vajadustega. Just töö leidmine on koolilõpetaja jaoks üks kõige olulisemaid väljakutseid. Veelgi enam, lõpetanud soovivad leida töö, mis oleks kooskõlas nende ettevalmistusega ja samal ajal oleks ka majanduslikult tulus.

Eespool esitatud andmed on kinnitanud, et mõnedel erialadel on kõrgem sissetulek ja kõrgem haridustase tagab suurema sissetuleku. Üks võimalik palgaerinevuste põhjus on õpingute ja töö ühendamine – see tähendab, et osa lõpetajaid töötab juba õpingute ajal ja seetõttu on ka nende sissetulek kõrgem. Kooliskäimise olemus on muutunud, aina sagedasemad on juhud, mil õpingute kõrvalt töötatakse. Eri uuringute andmed (Eurostudent 2016 – Haaristo jt 2017, EY 2017) osutavad, et töötamine paralleelselt õpingutega on tõusev trend ning see on kujunenud üsna tavaliseks üliõpilaselu osaks, mis saab sageli alguse juba enne kõrgkooliõpinguid (Mägi jt 2011). Eurostudenti²⁴ 2016. aasta uuringu raporti kohaselt töötab kaks kolmandikku üliõpilastest. Haaristo jt andmeil on see näitaja püsinud sama ligi kümme aastat, ent kasvanud on regulaarselt tööl käivate tudengite osakaal (kuue aastaga 13%, 2016. aastal 53%). Seejuures on võib-olla huvitav, et üle poole üliõpilastest (54%) identifitseeribki ennast mitte õppijana (kes õppimise kõrvalt töötab), vaid töötajana, kes töö kõrvalt õpib. Sarnasele suundumusele viitab kõrgkoolide vilistlaste seas läbi viidud uuring (EY 2017) – õpingute ajal töötas enam kui kolm neljandikku (76%) vilistlastest, sh pooled vilistlastest töötasid nii enne õpingute algust kui ka õpingute ajal ja neljandik asus tööle õpingute ajal.

Vanus ja töötamise tõenäosus on tihti positiivselt seotud – mida vanemad on üliõpilased, seda tõenäolisemalt nad õpingute kõrvalt töötavad. Kui 30-aastastest ja vanematest üliõpilastest on hõivatud valdav enamik (87%), siis 25–29-aastaste ja 20–24-aastaste seas veidi vähem (vastavalt 75% ja 56%, Haaristo jt 2017). Registriandmed kõrvutades ilmneb, et 2006/2007. õppeaastal oli 25-aastaste ja vanemate osakaal kõigi tudengite seas 38%, ent 2015/2016. õppeaastal juba 47%. See tähendab, et üliõpilaskond tervikuna on vananenud.

Õpingute kõrvalt töötamine ei ole pelgalt Eestis levinud nähtus, see on tavaline ka naaberriikides. Näiteks Soomes on õpinguteaegne töötamine selgelt seotud vanusega – kui 21-aastastest töötas 39% ning 24-aastastest u 50%, siis 25-aastastest ja vanematest juba 62%.

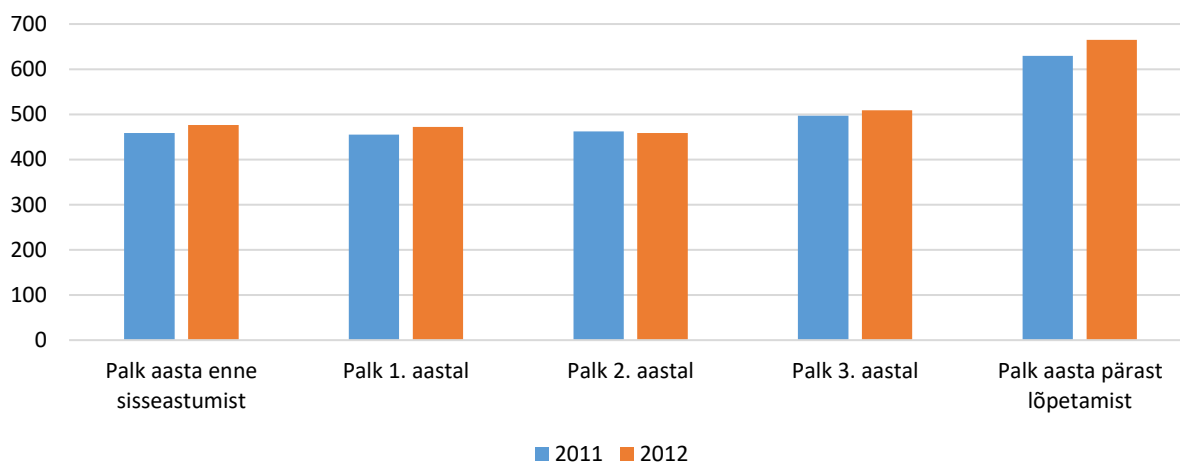
²⁴ Eurostudenti uuringu valimisse kuuluvad I ja II kõrgharidusastme üliõpilased. Doktorante uuringus ei vaadelda.

Samas on need näitajad siiski madalamad kui Eestis. Eurostudenti 2016. aasta uuringu tulemused osutavad, et enim töötatakse rakenduskõrgharidus- ja magistriõppes, valdkonniti enim hariduse, sotsiaalteaduste, ajakirjanduse ja teabe ning äriduse, halduse ja õiguse valdkonnas, üsna laialdaselt ka tehnika, tootmise ning ehituse valdkonnas. Ka Eesti kõrgkoolide 2015. aasta vilistlaste uuring toonitab, et ootuspäraselt oli kõrgematel kõrgharidusastmetel õpingute ajal töötamine rohkem levinud: doktorantuuris õppis ja töötas samal ajal 90% õppureist, magistrantuuris 80% ja rakenduskõrgharidusõppes 78%, integreeritud ja bakalaureuseõppes ligi 70% tudengeist.

Üks peamisi põhjuseid, miks tudengid töötavad, on soov omandada töökogemus ja seeläbi olla tööturul konkureerides edukas. See omakorda toob kaasa varasema sisenemise tööturule. Kirjanduses rõhutatakse töötamise põhjustena enamjaolt materiaalsetest vajadustest tulenevaid, samuti elustiilist tulenevaid kulusid (vajadust neid rahastada) ja tahet. Õpingute eel ja ajal töötatakse ka seetõttu, et tööturg nõuab – soovitud ametikohale kandideerides on sageli diplomi kõrval vaja ette näidata reaalne töökogemus (Haaristo jt 2017, EY 2017). Töötamine õpingute eel ja ajal lisab vajalikke elemente tudengite oskuste pagasisse – arendab kriitilist mõtlemist, probleemilahendusoskust, tõstab enesekindlust, lisab meeskonnatöö- ja suhtlemisoskust jms. Lisaks majandusliku toimetuleku tagamisele võib õpinguteaegne töötamine anda ka erialase töökogemuse: et seos õpitava valdkonnaga on töö valimisel tudengi jaoks oluline kriteerium (Mägi jt 2011). Eesti kõrgkoolide 2015. aasta vilistlaste uuringu andmeil töötas veidi üle poole üliõpilastest ametikohadel, mis olid nende erialaga seotud. Seevastu kolmandik olid hõivatud valdkonnas, mis oli õpitavaga kas vähesel määral või ei olnud üldse seotud. Eesti kõrgkoolide 2015. aasta vilistlasuuringu aruandes (EY 2017) tuuakse ka välja, et enim on õpinguteaegne töö ja eriala seotud kõrgematel haridusastmetel: kõrghariduse esimese astme vilistlased on reeglina äsja kooli lõpetanud noored, kel sageli on erialaseid teadmisi-oskusi ja töökogemust vähem.

Käesoleva analüüsi andmeid kasutades on võimalik hinnata lõpetajate palka enne sisseastumist. Joonistel 15 ja 16 on esitatud bakalaureuse- ja magistriõppe lõpetajate palgad enne sisseastumist. Bakalaureuseõppe lõpetajate puhul vaadatakse 2011. ja 2012. aasta sisseastujad, kes nominaalaja arvestuse järgi oleksid pidanud 2014. või 2015. aastal õpingud lõpetama. Palgasaajate arv kasvas proportsionaalselt iga aastaga, s.t iga õppes oldud aastaga lisandus tudengeid tööturule, see aga ei toonud kaasa palgakasvu (töötasu on õpingute vältel jäänud enam-vähem samale tasemele). Palgakasv on täheldatav alles pärast õpingute lõppu. Seega võib oletada, et ühelt poolt töötatakse õpingute ajal väiksema koormusega, mis seletab madalamat palka, teisalt on värsked tööturule siirdujad ka reeglina nooremad (otse koolipingist) ja kogemuste-oskusteta. Kolmandaks lisab tööturul usalduskrediiti diplomi olemasolu, aga ka õpingute arvelt vabanenud aeg, mis võimaldab suurema koormusega töötada. Vahetult pärast õpingute lõppu toimunud palgakasvu puhul võib otsida seoseid ka erinevate hariduse ja sissetuleku seoseid käsitletavate teooriatega. Inimkapitali teooria kohaselt suurendavad koolis omandatud oskused edukust tööturul (kõrgharidustega inimestel on palgaeeelis), signaalseerimisteooria järgi saadab hariduse omandamise tulemusena saadud diplom tööandjale

signaali tootlikumast ja võimekamast inimesest. Mõlemate käsitluste tuum²⁵ (palgakasvu näol) on kooskõlas allpool esitatud tulemustega.

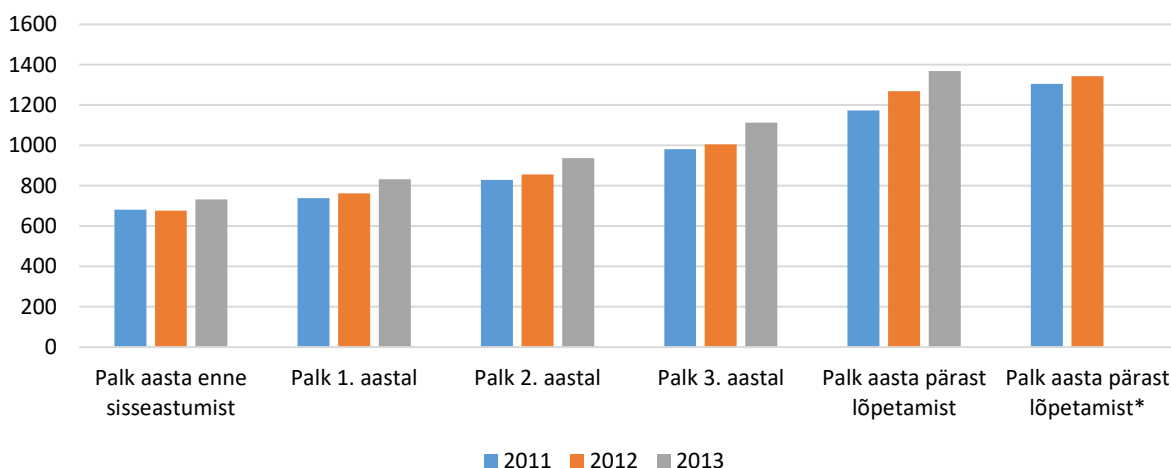
Joonis 15. Bakalaureuseõppesse 2011. ja 2012. aastal sisseastunute palk enne sisseastumist ja pärast lõpetamist

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

Õppides omandatakse üldjuhul tööturul vajalikke üldisi ja spetsiifilisi oskusi, mis toovad hiljem palga näol lisa. Tervikuna on esimese astme kõrgharidusõpingutele eelnev sissetulek madalam ja hakkab tõusma pärast õpingute lõppu. Kui bakalaureuseõpe on tihtipeale loogiline (akadeemiline) jätk gümnaasiumile-keskkoolile, siis ootuspäraselt on õppurid ka nooremad. Magistriõppes on pilt veidi teistsugune. Magistriõppesse astumine on sageli kaalutletum otsus ja sisseastujad on vanemad. Seda kinnitab ka vastuvõetute ja õppurite statistika, mille kohaselt on vastuvõetute ja üliõpilaste vanus viimase kümne aastaga kasvanud (kui 2006/2007. õppeaastal oli kõrghariduse teise astme üliõpilaste seas 25+ vanuses inimesi 61%, siis 2016/2017. õppeaastal juba 72%. Samamoodi on teise astme vastuvõetutega – 25-aastaste ja vanemate sisseastujate osakaal on tõusnud 42%-lt 60%-ni). Õpingute nominaalkestus on magistriõppes kaks aastat, mis tähendab, et meil on võimalik hinnata kolme kohordi²⁶ sisseastumiseelset palka. Eri aastatel sisseastujate tõised sissetulekud kasvavad lineaarselt koos iga õpitud aastaga (vt joonis 16).

²⁵ Rohkem infot teooriate kohta vt eelmise aasta analüüsist
https://www.hm.ee/sites/default/files/edukus_tooturul.pdf

²⁶ Tööturuedukuse andmebaasis on olemas sissetulekuandmed aastast 2010. Seetõttu on analüüsi kaasatud 2011., 2012. ja 2013. aasta sisseastumised.

Joonis 16. 2011., 2012. ja 2013. aastal magistrantuuri sisseastunute palgad

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

Märkus: * tähistab 2011. ja 2012. aastal sisse astunud ja lisa-aastaga (2014 ja 2015) lõpetanuid; lõpetamisjärgne palk kajastab vastavalt palka aastal 2015 ja 2016.

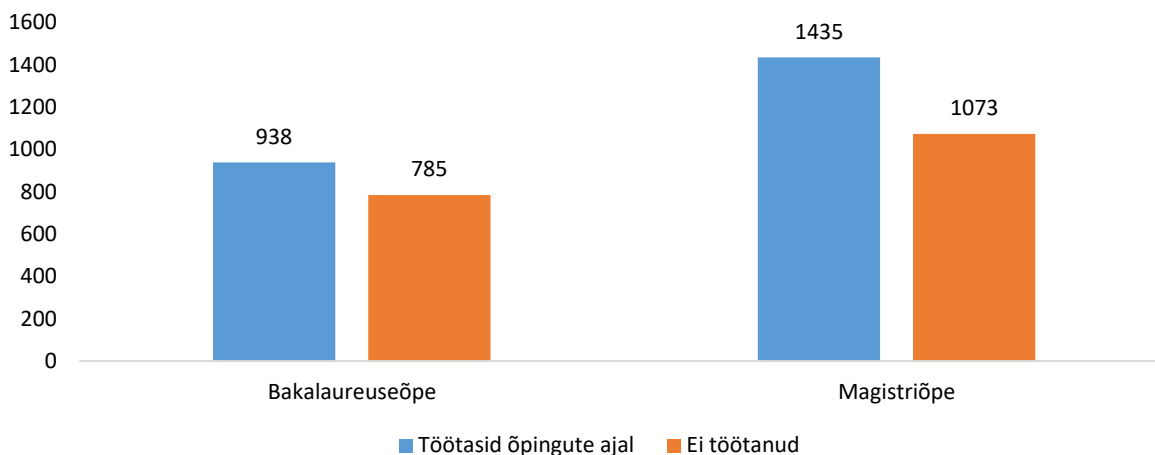
Mõnevõrra erineb nominaalajaga lõpetajate ja hilisemate lõpetajate palk (joonisel on 3. aasta lisa-aasta, * tähistab lisa-aastaga lõpetajate lõpetamisjärgset palka). Ehkki stardipositsioon on olnud suhteliselt sama, on nominaalajaga lõpetajate palk pärast lõpetamist veidi väiksem (keskmiselt 100 eurot). Efekt on tuntav vahetult pärast lõpetamist ja hiljem erinevused suure tõenäosusega kaovad²⁷. Näiteks 2011. aasta sisseastujate (lõpetasid 2013. ja 2014. aastal) palgad erinesid 2016. aastal (ehk siis 2–3 aastat pärast lõpetamist) vaid paarkümmend eurot. Ehkki magistriõppesse astujate lähtekoht on võrreldes bakalaureuseõppesse astujatega parem, on ka siin palgatõus tuntav pärast lõpetamist, ehkki kõrgemad on ka lisa-aastale minejate palgad. Joonisel 15 torkab ka silma, et 2011. ja 2012. aasta sisseastunute ja lisa-aastaga lõpetanute palk on veidi kõrgem nende nominaalajaga lõpetanud kaasõppurite omast. Seda võiks ehk selgitada üldise palgakasvuga 2015.–2016. sissetulekuaastal. Palgasaaajate absoluutarvudes oli enne sisseastumist tulevatest lõpetajatest palgasaaajaid kokku üle 700, iga õppes oldud aastaga lisandus veel ligi 100 palgasaaajat. See tähendab, et juba enne magistriõpingute algust oli ligi kaks kolmandikku lõpetajatest tööga hõivatud. Kui ühelt poolt võiks varajane tööleasumine anda hilisemas elus eelise (töökogemuse ja palga näol), võib õpingute eel ja ajal tööga hõivatus suurendada ka õpingute katkestamise ohtu.

Joonised 15 ja 16 toovad küll esile sisseastumiseelse, õpinguteaegse ja -järgse palga, ent palgaerinevused tulenevad ka õpinguteaegsest töökogemusest. Töötamine paralleelselt õpingutega annab teatava lisandväärtuse. Vaadates 2015. aastal bakalaureuse- ja magistriõppe lõpetanute keskmist töist sissetulekut aastal 2016 (vahetult pärast lõpetamist), ilmneb, et sissetulek on kõrgem neil, kes teenisid tulu ka õpingute ajal²⁸. Bakalaureuseõppes tõi õpinguteaegne töötamine kaasa ligi 150 euro võrra suurema palga, magistriõppes aga lausa 360

²⁷ 2017. aasta analüüs kinnitas, et nominaalajaga lõpetamisel ei ole sissetulekule statistiliselt olulist mõju.

²⁸ Vaadatud on neid, kes teenisid tulu aasta enne lõpetamist.

euro võrra suurema töötasu (vt joonis 17). Seega võib väita, et varasem töökogemus tasub kindlasti ära, samamoodi nagu võiks seda teha ka õpingute lõpetamine. Töökogemus suurendab palgaerinevusi ka mõned aastad pärast lõpetamist. Näiteks 2013. aastal magistrantuuri lõpetanud varasema töökogemusega õppurid teenisid 2016. aastal ligi 300 eurot enam kui nende kaasõppurid, kes õpingute ajal tulu ei teeninud. Bakalaureuseõppes on olukord sarnane – 2014. lõpetanud ja varem töötanud tudengid teenisid 2016. aastal u 130 euro võrra kuus enam.

Joonis 17. Varasema töökogemuse mõju 2015. aastal bakalaureuse- ja magistriõppe lõpetanute palgale aastal 2016

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

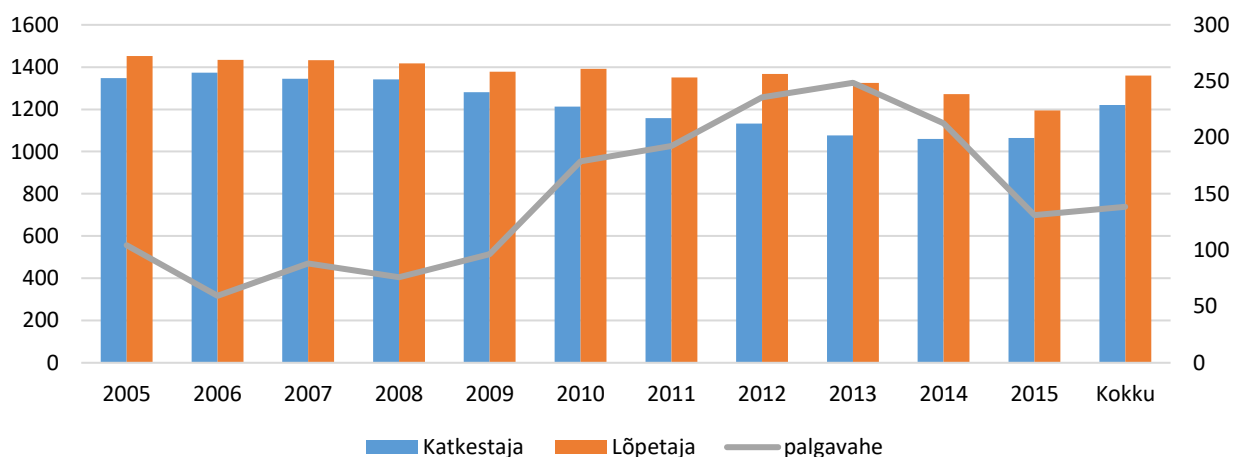
Kõrgkooliõpingute katkestamise mõju töisele tulule

Kõrgharidusõpingud katkestanute arv on viimase kümne aastaga langenud, kuid osakaal mitte. Langenud on ka sisseastujate arv. Kõrghariduspoliitika on aastatel 2005–2015 oluliselt muutunud seoses üleminekuga tasuta kõrgharidusele 2013/2014. õppeaastal. Tasuta õppimine hakkas sõltuma õppuri edasijõudmisest (vajadus täita õppekava vähemalt 75% ulatuses), mis seadis esikohale õppekava täitmise ja õppimise. Ehkki tasuta õppe võimalus võiks kaasa tuua läbimõeldumaid otsuseid kõrgkooli astumisel, katkestab endiselt ligi kolmandik sisseastunutest varem või hiljem õpingud. Nende hulgas on palju ka neid, kes hiljem naasevad ja õpinguid jätkavad. Katkestamise põhjused on erinevad: olulisemad on majanduslikud ja seotud tööga. Mattisen (2015) toob esile, et õpingute katkestamine võib viidata hoopis sellele, et inimene juhib oma õppimist, teeb teadlikke valikuid ja otsib võimalusi paremaks eneseteostuseks. Centari 2015. aasta raportis²⁹ rõhutatakse samuti, et peamised takistused õpingute jätkamisel on sotsiaalmajanduslikku laadi, aga mõningane roll katkestamisotsuse taga oli ka õppekorraldusel. Samuti on sageli üks õpingute katkestamise põhjuseid ebaõnnestunud erialavalik (Roosmaa ja Reiska 2015).

²⁹ Tudengite õpingute katkestamise põhjused IKT erialadel

Veebiväljaandes *Economia* (Moore 2016) on kirjutatud, et lõhe koolilõpetajate ja katkestajate sissetulekute vahel on kahanemas. Üldjoontes teenivad lõpetajad enam. Aina enam inimesi pürib kõrghariduse poole, ent samal ajal astutakse kõrgkooli erinevatel põhjustel ja mitte ainult majandusliku kasu eesmärgil. See omakorda võib tähendada, et paljud lõpetanud asuvad tööle sotsiaalselt väärtuslikel ametikohtadel, millest saadav sissetulek ei pruugi olla sugugi kõrge.

Analüüsi andmed võimaldavad seirata hiljutisi muutusi: näiteks 2016. aastal erines vahemikus 2005–2015 kõrgharidusõpingud lõpetanute ja katkestanute³⁰ palk 11% võrra (vt ka joonis 18) – Eestis ei ole palgaerinevused seega suured (näiteks Ühendkuningriigis on see vahe viimasel kahel kümnendil püsinud 35% juures). Ka PIAACi uuringud³¹ on näidanud, et võrreldes mitmete teiste riikidega (eriti Suurbritannia ja Ameerika Ühendriikidega) väärtustatakse Eestis kõrgemaid oskusi pigem vähem kui mujal – see võib tähendada, et tööturul ei ole tipposkustele piisavalt rakendust. Graafikul joonistub välja ka suundumus, kuidas lõpetajate ja katkestajate palgad aja jooksul ühtlustuvad – kui näiteks kolm-neli aastat pärast lõpetamist on palgavaheed haripunktis, ulatudes 250 euron, siis näiteks kaheksa-kümme aastat tagasi (2005–2007) lõpetanute ja katkestanute palgad erinevad keskmiselt vaid 100–150 euro ulatuses. Allolev graafik osutab ka, et kõrghariduses tervikuna on lõpetamine kasu(m)likum kui katkestamine – lisaks suuremale sissetulekule näitab õpingute lõpuleviimine ka inimese motivatsiooni, pühendumust, eesmärgikindlust jms. Kui tööturul keerukamatel aegadel (2010–2013) on lõpetanutel katkestajate ees selgem palgaeeelis, siis ajal kui tööpuudus on väga madal, võivad tööandjad diplomi puudumisele vaadata läbi sõrmede.

Joonis 18. Kõrghariduse katkestajate ja lõpetajate palk aastal 2016

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

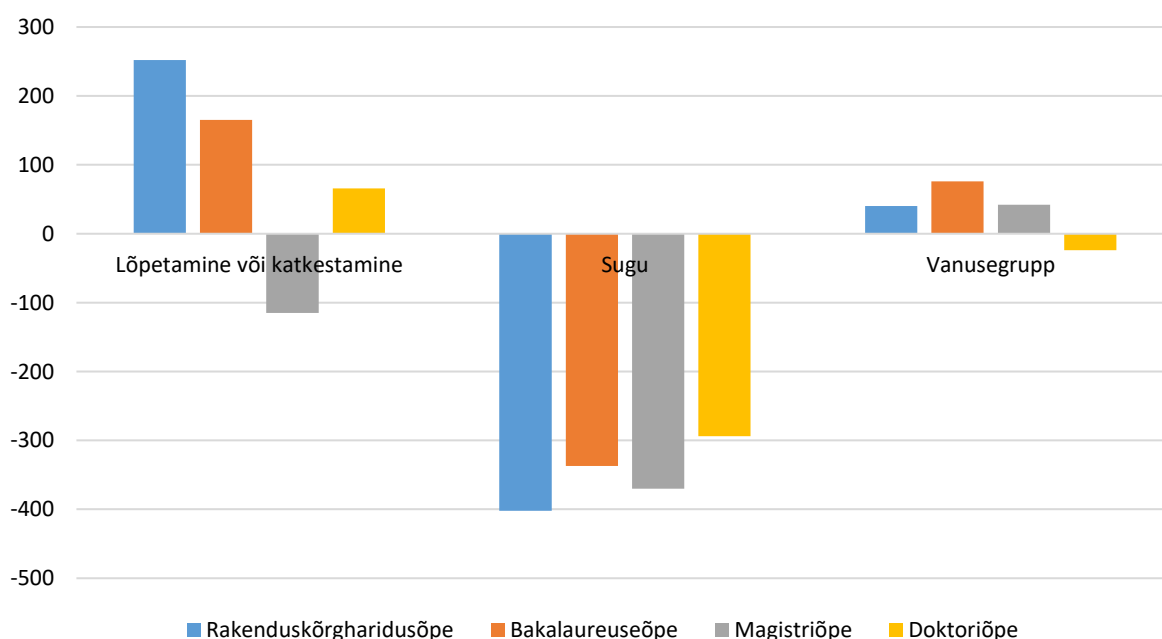
³⁰ Käesolevas analüüsis käsitletakse katkestajana neid õppureid, kes on õpingud katkestanud vähemalt kuus kuud pärast sisseastumist ning ei ole hiljem (kuni 2015. aasta lõpuni) õpinguid lõpetanud. Neid, kes katkestasid õpingud ühe kuni kuue kuu jooksul pärast sisseastumist, analüüsis katkestajana ei käsitleta.

³¹ <http://dSPACE.utlib.ee/dSPACE/handle/10062/44385>;

http://dSPACE.utlib.ee/dSPACE/bitstream/handle/10062/45126/tipud_ja_mahajaajad.pdf?sequence=1

Jooniselt 18 nähtub, et kõrghariduses tervikuna on õpingute lõpetamine mõistlikum ning kasu(m)likum kui katkestamine. Kõrgharidusõppe sees võib aga esineda erisusi – kui näiteks viia läbi regressioonanalüüs ja kaasata tulevase palga prognoosimisse nii õppeaste, sugu kui ka isiku vanus, ilmneb, et mida kõrgem õppeaste, seda suurema tõenäosusega on kõrgem ka palk ning viimane kasvab lineaarselt omandanud hariduse ja ka vanusega. Paraku jääb naissoost lõpetajate palk vanusest ja õppeastmest hoolimata meessoost lõpetajate omale alla. Käesoleva analüüsi üks eesmärgi on vaadata ka katkestamise ja/või lõpetamise mõju tulevasele sissetulekule. Lineaarne regressioon võimaldab hinnata, mil määral mõjutavad keskmist töist sissetulekut katkestamise või lõpetamise fakt, inimese sugu ja vanus (vt joonis 19).

Kõrghariduse õppeastmete lõikes näha, et kui üldiselt on lõpetamine seotud kõrgema sissetulekuga, siis magistriõppes on see teisiti – magistriõppe katkestanule prognoositakse kuni 100 euro võrra kõrgemat kuupalka³². Soo mõju keskmisele töisele sissetulekule on lõpetamisest või katkestamisest ja õppeastmest hoolimata üsna ühtlane – meeste palk on naiste omast kõrgem. Sarnaselt tõstab keskmist töist sissetulekut ka vanus, iseäranis ilmne on see bakalaureuseõppe lõpetanute puhul. Küll aga seostub vanus väiksema tulu teenimise võimalusega doktoriõppe lõpetanute ja katkestanute puhul. See vahe on küll minimaalne (nt 30–34-aastased teeniksid u 20 eurot enam kui 35-aastased ja vanemad), ent seda võiks ehk selgitada vanusest tingitud valdkondlike erinevustega – humanitaarteaduste ja hariduse valdkonna lõpetajad-katkestanud on reeglina vanemad (ning neid on ka absoluutarvudes märksa vähem) kui loodusteaduste valdkonna omad.

Joonis 19. Lõpetamise või katkestamise, soo ja vanuse mõju keskmisele töisele sissetulekule

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

Märkus: Vanusegrupid 18–24, 25–29, 30–34 ning 35 ja vanemad.

³² Kirjeldava statistika kohaselt on see vahe veelgi suurem, ent sellest lähemalt allpool.

Kõrgharidusõppe katkestajatest suurima osa moodustavad bakalaureuse- ja magistriõppe poolelijätanud. Reeglina on kõrgharidusõppe lõpetaja palk olenemata lõpetamise või katkestamise aastast ja õppesuunast suurem. Tabel 4 osutab, et õpingute lõpetamine on igas mõttes kokkuvõttes soodsam, vaatamata sellele, kas kõrgharidusõpe lõpetati kümme aastat tagasi või hiljuti. Bakalaureuseõppe katkestanute ja lõpetajate palgavahede detailsemaks analüüsimiseks on hea vaadata õppesuunda, kuna mõnel erialal on katkestamine pigem tupiktee. Suuremad palgavahed õppesuunati ei pruugi näidata lõpetamise tulusust, vaid pigem seda, et vaatlusaluse grupi valim võib olla väike ja iga üksik number võib seetõttu keskmise sissetuleku arvutamist mõjutada. Siiski võib kokkuvõttes öelda, et mõne õppesuuna, nt IKT, tehnikaalade, sotsiaal- ja käitumisteaduste puhul on kõrghariduse esimese astme lõpetamine vaieldamatult tulusam, samal ajal kui näiteks humanitaarerialade lõpetamine ja katkestamine lõppkokkuvõttes märkimisväärsed palgaerinevusi kaasa ei too.

Tabel 4. Bakalaureuseõppe katkestanute ja lõpetanute palgad 2016. sissetulekuaastal

	2005. aasta lõpetajad			2005.–2015. aasta lõpetajad		
	katk.	lõp.	vahe ³³	katk.	lõp.	vahe
011 Haridus	1045	1096	5%	907	1001	10%
021 Kunstid	953	965	1%	884	944	7%
022 Humanitaaria	1345	1401	4%	1032	1063	3%
023 Keeled	1044	1233	18%	958	1054	10%
031 Sotsiaal- ja käitumisteadused	1320	1734	31%	1133	1279	13%
032 Ajakirjandus ja teave*	1589	1683	6%	1128	1246	10%
041 Ärindus ja haldus	1372	1438	5%	1236	1386	12%
042 Õigus*	1338	2024	51%	1250	1454	16%
052 Keskkond*	898	1224	36%	944	1080	14%
053 Füüsikalised loodusteadused*	1149	1665	45%	1090	1093	0%
061 Informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogiad*	1711	2514	47%	1560	1945	25%
071 Tehnikaalad	1365	2099	54%	1257	1511	20%
081 Põllumajandus*	1060	1287	21%	934	1015	9%
101 Isikuteenindus	1199	1231	3%	1038	1199	16%
Kokku	1308	1458	11%	1145	1247	9%

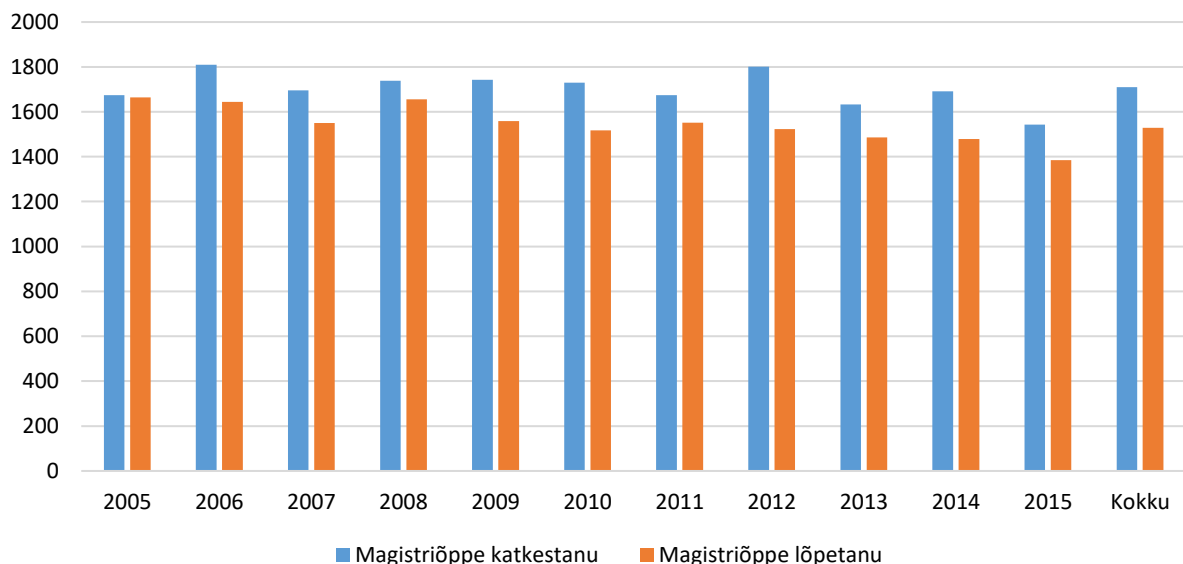
Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

Märkus: * Väike valim – alla 30 inimese.

³³ Lõpetajate ja katkestajate palga erinevus, näitab mitme % võrra on lõpetaja palk katkestaja palgast suurem.

Ka eelmise aasta (2017) tööturuedukuse analüüs osutas, et mõnel õppeastmel (eeskätt magistriõppes) ja õppesuunas teenivad õpingud katkestanud lõpetanuist mõnevõrra enam. Toona seletasime seda tõenäolise töötamisega õpingute ajal, samuti spetsiifiliste oskuste omandamise ja rakendamisega (iseäranis erinev oli katkestaja ja lõpetanu palk katkestanu kasuks magistriõppe IT suunal). Kõik see peab endiselt paika. Selgusetuks jääb, miks on õpingud katkijätnutel üldkokkuvõttes palgaeelis. Võimalikke seletusi on käesolevas analüüsis juba nimetatud – töötamine enne õpinguid ja õpingute ajal ning ka õppurite kõrgem iga.

Vaadates vahemikus 2005–2015 magistriõppe katkestajaid ja lõpetajaid on näha, et kõrgemat tulu teenivad paraku need, kes on õpingud katki jätnud. Kokku teenivad katkestajad lõpetajatest 12% võrra kõrgemat palka (vt joonis 20). Miks siis ikkagi magistriõppe katkestajad teenivad kõrgemat tulu? Uuringud on osutanud, et töö ja õpingute kombineerimine on pigem norm kui erand – valdav enamik (ca 80%) magistrante töötab (Haaristo jt 2017, EY 2017, Anspal jt 2015). Teiseks on magistrandid varasemast vanemad (ja vanusega töötamise tõenäosus suureneb): 2006/2007. õppeaastal moodustasid 25-aastased ja vanemad kõikidest magistriõppesse vastuvõetutest 42%, ent 2015/2016. õppeaastal juba 57%. Olukord on sarnane katkestamistega – 25-aastaste ja vanemate osakaal magistrantuuri katkestajate seas oli 2006/2007. õppeaastal 75%, kümme aastat hiljem aga juba 88%. Need arvud osutavad, et magistrantuuri astuvad, selle katkestavad ja lõpetavad erineva sotsiaalse taustaga inimesed. Ühelt poolt on (vanusele tuginedes) kasvanud nende õppurite osakaal, kes suure tõenäosusega töötasid juba enne sisseastumist, mis seletab nende kõrgemat palka, isegi kui nad katkestasid. Teisalt on mingi protsent 3+2 süsteemis õppijad, kes alustavad nõ puhtalt lehelt, s.t varasema töökogemuseta (uued sisenejad tööturule, vahetult pärast õpingute lõppu võib palga mõttes väärtuslikumaks osutuda kogemus kui üks lisasaasta koolis), mistõttu nende sissetulek ongi madalam.

Joonis 20. Magistriõppe katkestanute ja lõpetanute palk aastal 2016

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

Kindlasti ei ole katkestanute ja lõpetajate palkade suhe üksteisesse nii homogeenne nagu joonisel 20. Perioodil 2005–2015 õpingud katkestanute palk on eeskätt suurem just tehnilistel erialadel (IKT, tehnikaalad, tootmine ja töötlemine), kus palgavahed on kokkuvõttes 100–300 eurot. Võiks spekuloida, et magistrantuuri on mindud konkreetsete oskuste ja mitte diplomi järele, lisaks on tulevased katkestajad saanud korralikku palka juba enne õpingute poolelijätmist (sellest lähemalt allpool). Üldiselt on katkestaja tööine sissetulek olenemata õppesuunast mõnevõrra kõrgem kui lõpetajal, erinevused on minimaalsed tervise ja hariduse õppesuunal. See tähendab, et tööturul on hulk ametikohti, kus kraadinõudest ja diplomist olulisemad on oskused, teadmised ja (töö)kogemus. Piisava pikkusega aegrida (antud juhul lõpetajad-katkestajad aastast 2005) annab võimaluse vaadelda, kuidas katkestanute-lõpetanute palgad on aja jooksul muutunud. Tabelis 5 on esitatud suurema katkestajate osakaaluga õppesuunad (need on ka õppesuunad, kus üldkokkuvõttes on katkestajate palgaeelis suurim) ning nende lõpetajate ja katkestajate palgad aastal 2016 olenevalt lõpetamise/katkestamise aastast.

Tabelis 5 kajastuvad tulemused on üsna eriilmelised. Näiteks magistriõppe sotsiaal- ja käitumisteaduste õppesuuna 2005. aastal lõpetanute palk on samal aastal katkestanute omast üle 400 euro suurem. Samas on perioodi 2005–2015 peale kokku ligi 200 euro võrra suurem õpingud katkestanute palk. Võiks järeldada, et saadud kraad ja diplom (aga ehk ka oskused) on tulusamad vahetult pärast lõpetamist ning aja jooksul see eelis kaob – töökogemuse kasvades kasvavad ka oskused ja saadav tulu. Teisalt aga võivad magistriõppesse sisse astuda juba korraliku palka teenivad inimesed (kelle tööpanus töökohal ja sellest tingituna ka palk on suurem). Sarnast suundumust võib täheldada ka ärimise ja halduse õppesuuna lõpetanute puhul. Seega tundub, et katkestanute ja lõpetanute palkade erinevusi ei saa seletada pelgalt õppesuunaga.

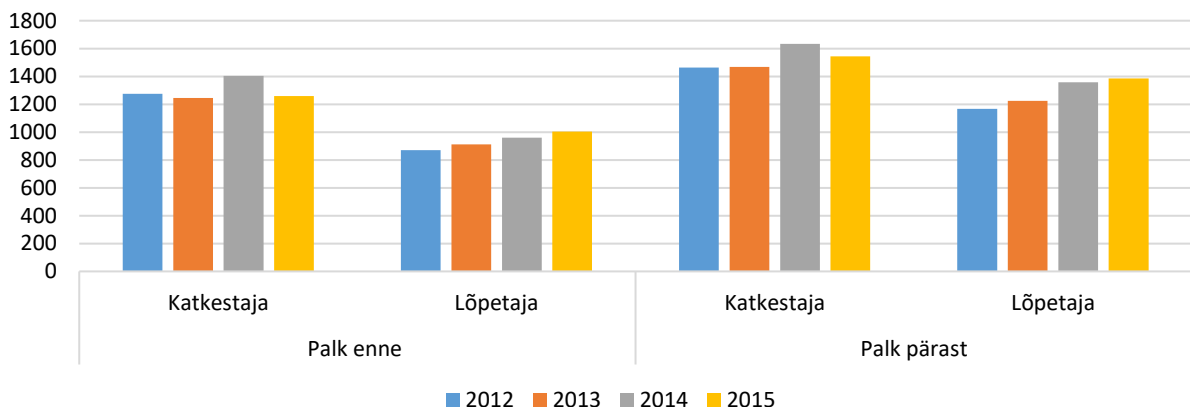
Tabel 5. Magistriõppe katkestanute ja lõpetanute palgad õppesuunati vastavalt lõpetamise või katkestamise aastale 2016. sissetulekuaastal

	2005			2010			2015			2005-2015		
	katk.	lõp.	vahe	katk.	lõp.	vahe	katk.	lõp.	vahe	katk.	lõp.	vahe
011 Haridus	1420	1331	89	1065	1214	-149	1171	1213	-42	1280	1260	19
031 Sotsiaal- ja käitumisteadused	1422	1863	-441	1606	1536	70	1192	1250	-58	1710	1535	175
041 Ärimise ja haldus	1705	1945	-240	1972	1773	199	1821	1670	151	1881	1801	81
042 Õigus	2054	1990	65	1981	1775	206	1772	1601	171	1941	1787	154
071 Tehnikaalad	2203	1952	251	1643	1802	-159	1885	1504	381	2032	1752	279

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

Katkestamisele eelnevate aastate palkade analüüs võiks veidi avada töötamise poolt. Joonis 21 osutab, et vahed katkestamise eelsetes ja järgsetes sissetulekutes³⁴ eksisteerivad ning tööle pühendumine toob palgatõusu kaasa olenemata lõpetamise või katkestamise aastast. Ka osutavad andmed, et teine sissetulek on arvestatav juba enne katkestamist, ent sõltub kindlasti ka üldisest majanduse olukorrast ja palgakasvust (nt 2014. aasta lõpetanute-katkestanute palgad on kõrgemad). Üldkokkuvõttes erinevad katkestaja ja lõpetaja keskmine kuine sissetulek aasta enne katkestamist või lõpetamist sõltuvalt sissetulekuaastast (2011–2014)³⁵ 250–440 euro vahemikus.

Joonis 21 viitab magistriõppe katkestanu kõrgemale palgale üldiselt, kuid sissetulek võib erineda õppesuunati. Üldiselt on kõikidel õppesuundadel õppijatel olnud juba enne katkestamist sõltumata katkestamise aastast võrdlemisi hea sissetulek (kõrgem kui Eesti keskmine). Kui eespool sai selgeks, et mõned õppesuunad tõusevad esile just katkestanute kõrgema sissetulekuga (vt ka tabel 5), siis see leiab kinnitust – IKT, õiguse ning äriduse ja halduse õppesuuna katkijätnute teine tulu on olnud võrdlemisi kõrge juba enne katkestamist (nt 2015. aastal katkestanute keskmine teine sissetulek oli 1259 eurot, IKT suuna katkestanud teenisid katkestamise eel 1636 ning äriduse ja halduse suuna katkestanud 1652 eurot), s.t mõnes sektoris (nt IKT) on head palgad, mis pigem hoiavad inimesi tööturul. Ka on just IKT spetsialistid need, kellest on tööturul suur puudus³⁶. Äri- ja juhtimisalane haridus aga valmistab ette heade sotsiaalsete oskuste ja ettevõtlusvaimuga inimesi.

Joonis 21. Magistriõppe katkestanu ja lõpetanu palk aastal enne ja pärast katkestamist (aastad joonisel tähistavad vastava sündmuse aastat)

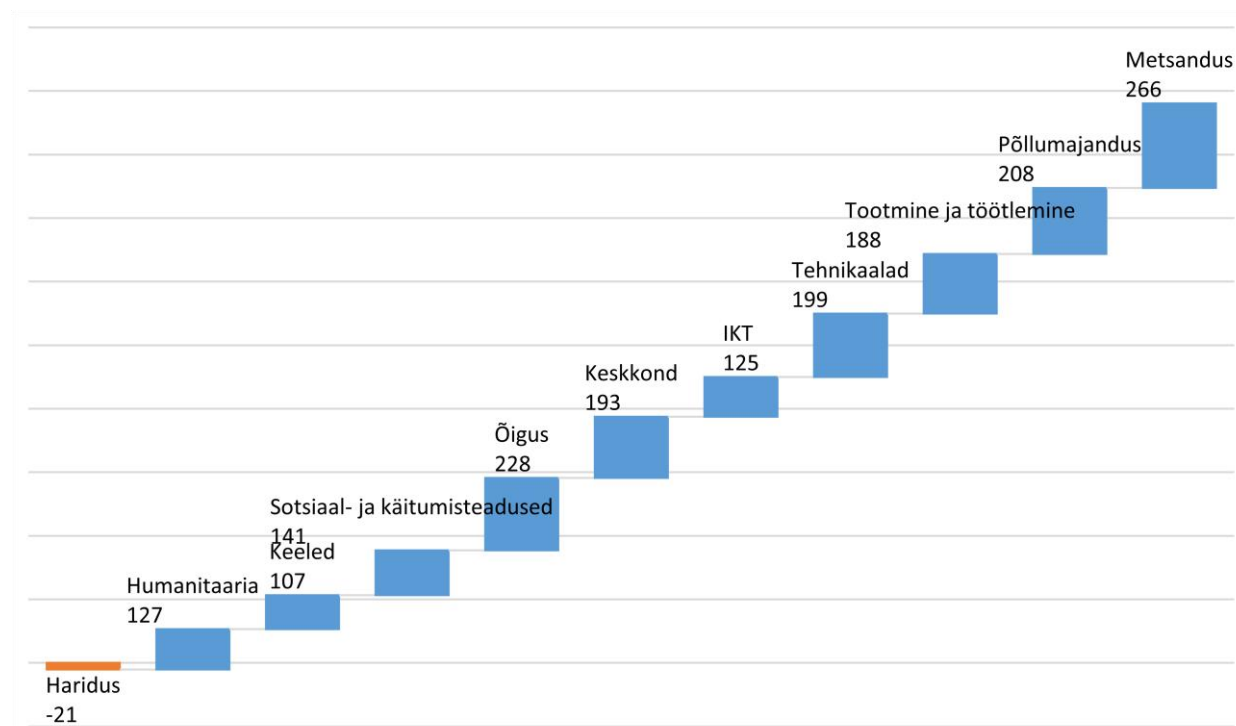
Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

³⁴ Palk enne haridussündmust kätkeb endas töist tulu, mida on saadud aasta enne lõpetamist või katkestamist (nt 2015.a. lõpetaja või katkestaja palk aastal 2014). Palk peale haridussündmust tähistab aga töist tulu, mida saadi aasta peale lõpetamist või katkestamist (nt 2015.a. lõpetaja või katkestaja palk aastal 2016).

³⁵ Nt 2012. aasta katkestajate puhul vaadatakse sissetulekut aastal 2011, 2013. aasta katkestajate puhul 2012. aasta sissetulekut jne.

³⁶ Vt ka OSKA raportit „Tulevikuvaade tööjõu ja oskuste vajadusele: info- ja kommunikatsioonitehnoloogia“ <http://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2016/06/IKT-UUS-trykki2.pdf>

Regressioanalüüs võimaldab hinnata seost magistriõppes lõpetatud või katkestatud õppesuuna ja palga vahel. Kaasates mudelisse sõltumatute tunnustena haridussündmuse tüübi (lõpetamine vs katkestamine), vanuse (vanusegrupid 18–24, 25–29, 30–34, 35+) ja soo, ilmnes, et sõltumata valitud õppesuunast on meeste palk suurema tõenäosusega suurem nii katkestamise kui lõpetamise puhul ning eeskätt tehnilistel erialadel (võrreldes naistega suurimat palka prognoositakse tehnikaalade, turvateenuste ning tootmise ja töötlemise suunal õppinutele³⁷). Samuti on kindel suundumus, et vanusega sissetulek reeglina suureneb (erandiks on regressioanalüüsi tulemustele toetudes vaid õiguse ja IKT õppesuund). Joonisel 22 on esitatud katkestamise vs lõpetamise mõju keskmisele töisele sissetulekule õppesuunati. Joonisel ei ole kajastatud õppesuundi, kus katkestamise või lõpetamise mõju palgale on statistiliselt ebaoluline (nt arhitektuur ja ehitus, turva- ja transporditeenused, humanitaaria). Sarnaselt kirjeldava statistikaga on siingi täheldatav suundumus, et õpingud katkijätu palk on lõpetaja omast mõnevõrra kõrgem – mida tehnilisem eriala, seda suurema tõenäosusega on katkestanute palk lõpetanute omast suurem. Ainus õppesuund, millele olulist palgaerinevust ei prognoosita, on haridus (seal võiks perioodil 2005–2015 lõpetaja teenida katkestanust 21 eurot enam). Ehkki andmeid vaadates võib tunduda, et katkestamine on kokkuvõttes soodsam kui lõpetamine, võib ilmnunud palgaerinevuste taga olla mitmeid tegureid: katkestanute suurem tööga hõivatus nii enne õpinguid kui ka õpingute ajal, õppima asuvad töötavad inimesed, kelle palk on juba enne sisseastumist korralik, ning töötamine (tõenäoliselt) suurema koormusega ei võimalda õpingute lõpetamist.

Joonis 22. Haridussündmuse mõju magistriõppe lõpetanu palgale õppesuunati

Allikas: analüüsi „Edukus tööturul“ andmestik

³⁷ Nii katkestajad kui ka lõpetajad

Kokkuvõte ja peamised järeldused

Hariduse mõju tööhõivele ja karjäärile on üha kasvanud. Nii tööturuteooriad kui ka praktilised vaatlused osutavad, et haridus ja tööturupositsioon on korrelatsioonis. Tööturuedukust mõjutavad selgelt esmajärjekorras haridus ja hariduslik kapital, aga ka õppeasutuste reageerimine tööturu vajadustele, sotsiaalmajanduslik taust, kohanemisvõime, mobiilsus, iseloom, oskused, suhtlemismaneerid ja töökultuur ning samuti välised tegurid nagu riigi majandusolukord, makromajanduslikud protsessid, värbamisprotseduurid ja muutuste dünaamika tööturul. Nimekiri on pea lõputu. Investeeringud haridusse, mis on tehtud enne tööturule sisenemist (aga ka töötamise ajal), suure tõenäosusega võimendavad individuaalseid teenimisvõimalusi, kuna lisavad oskusi, ning palgakasvu mõjutavad nii oskused ja teadmised kui ka demograafilised ja makromajanduslikud tegurid³⁸.

Teekond haridusest tööhõivesse on individuaalne. Haridus peaks üldjuhul olema hea kindlustus pikaajalise töötuse vastu, kuid hea haridus ei pruugi siiski tähendada kindlat ja tasuvat hõivet. Ideaalis asuvad koolilõpetajad tööle ametikohale, kus nad saavad omandatud (üldisi ja/või spetsiifilisi) oskusi ja teadmisi kasutada. Lõpetanute oskused on tihtipeale segu erialaspetsiifilistest professionaalsetest oskustest, kognitiivsetest oskustest (nagu probleemilahendamine, infotöötlemine jms) ning mitte-kognitiivsetest oskusest (nt suhtlemisoskused, õppimisoskused jms). Üheks oluliseks oskuste arendamise keskkonnaks on ka töökoht – õpitakse ka tööd tehes.

Käesoleva analüüsi tulemused viitavad hariduse olulisusele. Haridusel on kindel väljund omandatud kraadi ja/või diplomi näol, kuid eeskätt on peaks haridus andma oskused tööturul ja edasises elus hakkamasaamiseks. Mida kõrgem on haridus, seda kõrgem on palk ja suurem tõenäosus olla tööhõives. Kui magistriõppe välja arvata, on õpingute lõpetamine vaieldamatult tulusam kui katkestamine. Lühidalt on peamised järeldused, mida 2016. aasta sissetulekuandmeid analüüsides teha saab, järgmised:

- Enam kui kaks kolmandikku kutse- ja kõrgkoolilõpetajatest on 2016. aastal tööga hõivatud. Perioodil 2011–2016 on enim kasvanud kutseharidusega inimeste hõivatus, mis on tõusnud 68%-lt 73%-ni. Kõrgharidusõppe lõpetanute tööhõive on läbi aastate keskmiselt 80%.
- Õppimine on kasulik: sarnaselt 2015. sissetulekuaastaga tõstab iga järgnev haridustase palka ka 2016. aastal. Kui 2015. sissetulekuaastal oli kutse- ja kõrghariduse omandanute keskmine kuine sissetulek 1099, siis aasta hiljem juba 1189 eurot.

³⁸ Seda teooriat käsitletakse pikemalt 2017. a. analüüsis „Edukus tööturul“.

- Kutse- ja kõrgkooli lõpetanute lõpetamisjärgne palk kasvab. Palk aasta pärast lõpetamist on kõige enam kasvanud kutseõppe lõpetanute seas: 2015. aastal kutseharidusõppe lõpetanud said 2016. aastal 55% rohkem palka kui 2010. aasta lõpetajad 2011. aastal. Kõrgharidusõppe lõpetanute lõpetamisjärgne palk on vahemikus 2011–2016 kasvanud 40% võrra.
- OSKA analüüsid näitavad, et aastaks 2025 kasvab enim vajadus töötajate järele tarkvaraarenduses, telekommunikatsioonis, puidutööstuses, haldus- ja abitegevuste alal ning rahvastiku vananemise tõttu tervishoius ja sotsiaaltoetustes. Tööturuedukuse analüüs näitab, et juba praegu tagavad tööturul kõrgema sissetuleku tehnilised erialad: tehniliste õppesuundade lõpetajate palgad on kõrgemad. Palgaedetabeli tipus on IKT, tehnikaalade, turvateenuste ning arhitektuuri ja ehituse õppesuuna lõpetanute sissetulekud, kõrgem on sissetulek ka tervise suuna lõpetanuil.
- Kõrgharidusõppe esimese astme katkijätmine on halb valik nii edasise haridustee kui ka tööturul hakkamasaamise seisukohast, kuna toob kaasa madalama sissetuleku. Kõrgem sissetulek on otseselt seotud õpingute lõpetamisega. Nii on bakalaureuseõppe lõpetanute palk katkestajate omast keskmiselt 10% võrra kõrgem. Igal aastal katkestab õpinguid 15–20 % esimese astme üliõpilastest.
- Sooline palgalõhe on visa kaduma: mida madalam on haridus, seda suurem on lõhe ning vastupidi. Sageli on palgavahe tingitud ka erialavalikust. Võrreldes 2015. aastaga olulisi muutusi ei ole: toona oli meeste ja naiste palkade erinevus 21%, 2016. aastal aga 20%.
- Magistriõpingud katkestab keskmiselt 15% õppureist. Jätkuvalt on magistriõppe lõpetanute palk võrreldes katkestanutega erandlikult madalam. Seda võib selgitada nii õppurite kõrgema vanuse kui ka õpinguteaegse (ja katkestamiseelse) keskmisest olulisemalt kõrgema palgaga. Lisaks on teatavate erialade järele tööturul suurem nõudlus ning samaaegne õppimine ja töötamine võib neil erialadel viia katkestamiseni.
- 70% bakalaureuse- ja 80% magistriõppe tudengeist töötab paralleelselt õpingutega. Õpinguteaegne töötamine on seotud edasise kõrgema sissetulekuga – kõrgemat tulu teenivad lõpetanud, kes õpingute ajal töötasid: töökogemus lisab bakalaureuseõppe lõpetanule 150 ja magistriõppe lõpetanule 360 eurot.

Kasutatud allikad

- Anspal, S., Bogdanov, D., Kamm, L., Kubo, B., Sokk, V., Talviste, R. (2015). IKT erialade tudengite töötamine. Uuringutulemuste lühikokkuvõte. Eesti Rakendusuuringu keskus Centar.
- Arcidiacono, P. (2004). Ability sorting and the returns to college major. *Journal of Econometrics*, 121: 1–2, 343–375.
- Beaton, A. E. (1975). The Influence of Education and Ability on Salary and Attitudes. 365–396. F. Thomas Juster (toim.). *Education, Income, and Human Behavior*. Volume Publisher: NBER.
- Bukodi, E., Goldthorpe, J. (2011). Class origins, education and occupational attainment in Britain: Secular trends or cohort effects? *European Societies*, 13:3, 347–376.
- Chevalier, A. (2011). Subject Choice and Earnings of UK Graduates. IZA Discussion Paper no. 5652.
- CV keskus (2017). Milliste kõrgkoolide haridus tagab kõrgema palga? 27.06.2017. https://www.cvkeskus.ee/career_center.php?op=view&article_id=2302
- Ernst & Young (EY). (2017). Eesti kõrgkoolide 2015. aasta vilistlaste uuring: aruanne. Ernst & Young.
- Euroopa Komisjon. Euroopa 2020 strateegia.
- European Commission. (2011). Supporting growth and jobs – An agenda for the modernisation of Europe's higher education systems.
- European Commission (2017). Education and Training Monitor. Directorate-General for Education and Culture.
- European Commission (2017). Education and Training Monitor. Directorate-General for Education and Culture.
- Eurostati andmebaas. <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (viimati vaadatud 23.07.2018)
- Haaristo, H-S., Kirss, L., Leppik, C., Mägi, E., Haugas, S. (2017). Eesti üliõpilaste eluolu 2016: rahvusvahelise üliõpilaste uuringu EUROSTUDENT VI Eesti analüüs. Poliitikauuringute keskus Praxis.
- HaridusSilm. <https://www.haridussilm.ee> (viimati vaadatud 1.08.2018)
- Lambing, M., Krusell, S., Rosenblad, Y. (2017). Ülevaade Eesti tööturu olukorrast, tööjõuvajadusest ning sellest tulenevast koolitusvajadusest. OSKA üldraport. Kutsekoda.
- Machin, S. ja Puhani, P. (2006). The contribution of Degree Subject to the Gender Wage Gap for Graduates: A Comparison of Britain, France and Germany. Report to the Anglo-German Foundation.
- Mattisen, H. (2015). Kas õpingute katkestamine on (tunnetatud) paratamatus? Õpetajate leht 11.12.2015. <http://opleht.ee/2015/12/kas-opingute-katkestamine-on-tunnetatud-paratamatus/>
- Monks, J. (2000). The Returns to Individual and College Characteristics: Evidence from the National Longitudinal Survey of Youth. *Economics of Education Review* 19:3, 279–289.

Moore, S. (2016). Wage gap between graduates and school leavers set to shrink. *Economia* 18.08.2016. <https://economia.icaew.com/news/august-2016/wage-gap-between-graduates-and-school-leavers-set-to-shrink>

Mägi, E., Aidla, A., Reino, A., Jaakson, K., Kirss, L. (2011). Üliõpilaste töötamise fenomen Eesti kõrghariduses: uuringu lõpparuanne. SA Archimedes.

OECD (2017). Education at a Glance 2017: OECD Indicators. OECD Publishing, Paris.

Okk, G. (2015). Eesti ülikoolide, teadusasutuste ja rakenduskõrgkoolide võrgu ja tegevussuundade raport.

Soosaar, O., Urke, K., Pärnamäe, M. (2017). Eesti Panga tööturu ülevaade 2017/I. Eesti Pank.

Pirog, D. (2016). The impact of degree programme educational capital on the transition of graduates to the labour market. *Studies in Higher Education*, 41:1, 95–109.

Roosmaa, E-L., Reiska, E. (2015). Tallinna Ülikooli katkestajate uuring. Tallinna Ülikool, Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut.

Statistikaameti andmebaas. <https://andmebaas.stat.ee> (viimati vaadatud 1.08.2018)

Seeder, K. (2017). Tööturg kihab, palgasurve kasvab. Äripäev 30.08.2017. <https://www.aripaev.ee/arvamused/2017/08/30/kadri-seeder-tooturg-kihab-palgasurve-kasvab>

Soome Statistikaamet.

http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_fif_201600_2016_16182_net_p2.pdf
(viimati vaadatud 23.07.2018)

Teichler, U. (2009). Education and Employment. Higher Education and the World of Work. 21–30. U. Teichler (toim.). Conceptual Frameworks, Comparative Perspectives. Empirical Findings. Rotterdam: Sense Publishers.

Teichler, U. (2011). Bologna – Motor of Stumbling Block for the Mobility and Employability of Graduates? 3–41. H. Schomburg ja U. Teichler (toim.). Employability and Mobility of Bachelor Graduates in Europe. Key Results of the Bologna Process. Rotterdam: Sense Publishers.